

Вісник

Верховного Суду України

Висновки Верховного Суду України, викладені у рішеннях, прийнятих за результатами розгляду заяв про перегляд судового рішення з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 355 ЦПК України, за 2010—2011 рр.

Судові рішення в адміністративних, господарських, кримінальних і цивільних справах

У Європейському суді з прав людини

Особливості застосування додаткових покарань у кумулятивних санкціях статей Особливої частини Кримінального кодексу України

7(143)'2012

ВИХОДИТЬ ДВАНДЦЯТЬ РАЗІВ НА РІК

Засноване 22 липня 1994 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію серія КВ № 7710 від 12 серпня 2003 р.

Засновник — Верховний Суд України

Відповідно до постанови Президії ВАК України від 14 жовтня 2009 р. № 3-05/4 наукові статті, опубліковані у журналі, на підставі висновку експертної ради з юридичних наук, окремо у кожному конкретному випадку за поданням спеціалізованої вченої ради, зараховуються як фахові в галузі юридичних наук

ГОЛОВА РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Пилипчук П.П. — Голова Верховного Суду України, заслужений юрист України

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Барбара В.П. — заступник Голови Верховного Суду України — секретар Судової палати у господарських справах, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України;

Бейцун І.В. — начальник управління вивчення та аналізу судової практики Верховного Суду України, кандидат юридичних наук;

Бень А.Б. — начальник управління забезпечення видавничої діяльності Верховного Суду України, заслужений журналіст України;

Волков О.Ф. — заслужений юрист України;

Городовенко В.В. — голова Апеляційного суду Запорізької області, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України;

Губар Л.О. — начальник відділу міжнародного співробітництва Верховного Суду України;

Кіреєва Н.О. — кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України;

Когут С.П. — головний консультант служби керівника апарату Верховного Суду України;

Короткевич М.Є. — суддя Верховного Суду України, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України;

Кузнєцова Н.С. — доктор юридичних наук, професор, академік АПрНУ, заслужений діяч науки і техніки України;

Мельник М.І. — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

Мищенко С.М. — заступник голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, заслужений юрист України;

Ромовська З.В. — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

Романюк Я.М. — Перший заступник Голови Верховного Суду України, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України;

Селіванов А.О. — доктор юридичних наук, професор, академік АПрНУ, заслужений юрист України;

Сенін Ю.Л. — секретар Пленуму Верховного Суду України, заслужений юрист України;

Сердюк В.В. — заступник керівника апарату Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, доктор юридичних наук, доцент;

Сірий М.І. — кандидат юридичних наук;

Терлецький О.О. — заступник секретаря Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України, заслужений юрист України;

Хавронюк М.І. — доктор юридичних наук, заслужений юрист України;

Шакун В.І. — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент АПрНУ, заслужений діяч науки і техніки України;

Шумило М.Є. — доктор юридичних наук, професор;

Ярема А.Г. — заступник Голови Верховного Суду України — секретар Судової палати у цивільних справах, заслужений юрист України (заступник голови редакційної колегії)

© Верховний Суд України, 1996—2012

2 Новини. Події. Факти News. Events. Facts

3 Висновки Верховного Суду України, викладені у рішеннях, прийнятих за результатами розгляду заяв про перегляд судового рішення з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 355 ЦПК України, за 2010—2011 рр.

Conclusions of the Supreme Court of Ukraine, stated in decisions adopted as a result of examining the applications for revision of court decision on the ground described in subparagraph 1 of paragraph 1 of Article 355 of the CivPCU in 2010–2011

13 Судова практика Court Practice

- 13 **Рішення в адміністративних справах**
Decisions in administrative cases
- 17 **Рішення у господарських справах**
Decisions in commercial cases
- 22 **Рішення у кримінальних справах**
Decisions in criminal cases
- 26 **Рішення у цивільних справах**
Decisions in civil cases

31 *У Європейському суді з прав людини*
At the European Court of Human Rights

31 **Справа «Мурукін проти України»**

Рішення від 2 вересня 2010 р.

Остаточне від 2 грудня 2010 р.

Case of Murukin v. Ukraine

Judgment of 2 September 2010

Final judgment of 2 December 2010

37 *Судова практика*
і проблеми удосконалення законодавства
Court Practice and
Challenges of improvement of Legislation

37 **Отрадна О.О.** Строк виконання деліктного зобов'язання та можливі наслідки його порушення

Otradnova O.O. Term of performance of tort obligation and possible consequences of its violation

41 *На допомогу судді*
Providing Advice to Judge

41 **Тютюгін В.І., Євдокімова О.В.**
Особливості застосування додаткових покарань у кумулятивних санкціях статей Особливої частини Кримінального кодексу України

Tiutiuhin V.I., Yevdokimova O.V.
Specifics of applying additional punishments in cumulative sanctions of Articles of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine

Міжнародні зв'язки
International Ties

Редакція не завжди поділяє думку авторів статей. За точність наведених у статтях даних, посилань на нормативні акти й інші джерела відповідають автори

Передрук опублікованих у журналі матеріалів здійснюється за письмовим дозволом голови редакційної колегії з обов'язковим посиланням на джерело

З деякими матеріалами журналу можна ознайомитися на web-сайті Верховного Суду України

<http://www.scourt.gov.ua>

Адреса редакції:

вул. П. Орлика, 4-а, кімн. 109
м. Київ
01043

Телефони:

голова редакційної колегії
(44) 253–3502,
відповідальний секретар
(44) 253–1683,
група технічного забезпечення
(44) 253–0687

E-mail: editor@scourt.gov.ua

Редактори:

А.В. Гончарук,
Л.В. Мочалова,
К.С. Мусієнко,
П.О. Мусієнко,
О.І. Пархоменко

О.Д. Баркан (в.о. відповідального секретаря)

Верстка:

С.І. Самкова,
В.М. Горобченко

Фото:

П.О. Мусієнко
Переклад англійською:
О.В. Гунько

Видавець:

ТОВ «Видавництво «Істина»

вул. Сирецька, 38
м. Київ
04073

Телефони: (44) 468–3131, 468–0999, 468–5973.

E-mail: istina_knigi@ukr.net

Віддруковано:

ТОВ Друкарня «Літера»
вул. Мельникова, 83а
м. Київ
04119
Телефон (факс): (44) 502–6808

Підписано до друку 19.07.2012

Формат 60×90/8. Друк офсетний.

Обл.-вид. арк. 6,62. Умовн. друк. арк. 5,58.

Зам. 283.

Наклад 2900 пр. Ціна договірна

Новини. Події. Факти

Колектив Суду вдячний колегам за багаторічну бездоганну працю у судовій системі

22 червня ц.р. відбулися збори суддів Верховного Суду України, на порядок денний яких було винесено три питання, серед них — нагородження суддів Верховного Суду України у відставці та відзначення їхніх колег, які продовжують виконувати суддівські обов'язки.

Учасники зібрання підтримали пропозицію Голови Верховного Суду України **П.П. Пилипчука** щодо внесення Президенту України подань про нагородження низки суддів Верховного Суду України у відставці орденом Ярослава Мудрого V ступеня та орденом «За заслу-

ги» III ступеня, про присвоєння почесного звання «Заслужений юрист України». Також було схвалено пропозицію щодо внесення до Верховної Ради України подань про нагородження Почесною грамотою Верховної Ради України суддів Верховного Суду України у відставці та судді Верховного Суду України на пенсії за багаторічну бездоганну працю в судовій системі держави, забезпечення захисту прав і свобод громадян та за особисті заслуги у здійсненні правосуддя.

Пам'ятним знаком «Будівля Верховного Суду України» (з барельєфом Кловського палацу правосуддя) відзна-

чено суддів Верховного Суду України **М.І. Балука, М.Г. Пінчука** — у зв'язку з 35-річчям перебування на посаді судді; **С.М. Вус, В.В. Заголдного, Є.І. Ковтюк, П.І. Колесника, В.Л. Маринченка, П.В. Панталієнка, Ю.Л. Сєніна, О.О. Терлецького** — у зв'язку з 30-річчям перебування на посаді судді; **О.Т. Кузьменко, Н.П. Лященко, В.В. Онопенка, І.Л. Самсіна, І.Б. Шицького** — у зв'язку з 25-річчям перебування на посаді судді; **Ю.Г. Тітова** — у зв'язку з 60-річчям від дня народження.

Підписано Протокол про співпрацю Верховного Суду України з Проектом Агентства США з міжнародного розвитку «Справедлива, незалежна та відповідальна судова влада України»

Підписи під цим документом 12 липня 2012 р. поставили уповноважений представник компанії Кімонікс Інтернешнл Інк., що забезпечує реалізацію Проекту в Україні, керівник Проекту пан **Девід Майкл Вон** і виконуючий обов'язки Голови Верховного Суду України **Я.М. Романюк**.

Від імені Голови Верховного Суду України **П.П. Пилипчука** він подя-

кував представникам Проекту за підтримку ініціатив Верховного Суду. Крім цього, він зазначив, що згідно з чинним законодавством рішення Верховного Суду України, прийняте за наслідками розгляду заяви про перегляд судового рішення з мотивів неоднакового застосування судом (судами) касаційної

інстанції одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах, є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить зазначену норму права, та для всіх судів України. У зв'язку з цим для суддів Верховного Суду України

є корисним досвід США, де існує прецедентне право. Також цікавими є критерії відбору Верховним Судом США справ, які він розглядає.

Слід сказати і про те, що сьогодні за участю Проекту у різних регіонах України триває обговорення Кодексу суддівської етики та Стратегічного плану розвитку судової системи України. Активно долучається Проект і до впровадження нового Кримінального процесуального кодексу України.

Цей Кодекс, зауважив заступник Голови Верховного Суду України — секретар Судової палати у кримінальних справах **А.І. Редька**, є ре-

зультатом плідної співпраці українських правників і представників міжнародних інституцій, які працюють в Україні у сфері судочинства, у тому числі й у Проекті «Справедлива, незалежна та відповідальна судова влада України».

Підписаний Протокол про співпрацю є чинним до 30 вересня 2016 р.

Висновки Верховного Суду України, викладені у рішеннях, прийнятих за результатами розгляду заяв про перегляд судового рішення з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 355 ЦПК України, за 2010—2011 рр.

Спори щодо правовідносин представництва

Вчинення представником на підставі довіреності, виданої щодо правовідносин із питань користування та розпорядження земельними ділянками, третейського застереження (третейської угоди) у договорі купівлі-продажу земельних ділянок є виходом представника за межі наданих йому повноважень відповідно до ч. 2 ст. 203 ЦК.

Повноваження, що виникли на підставі такої довіреності, не включають укладення третейської

угоди у зв'язку з тим, що за змістом статей 2, 5, 12 Закону України від 11 травня 2004 р. № 1701-IV «Про третейські суди» її укладення, а в подальшому участь у третейському розгляді, передбачає домовленість сторін як на визначення спору, який буде розглядатись, так і на визначення третейського суду, його регламенту, а також місця розгляду справи (постанова Верховного Суду України від 30 травня 2011 р. у справі № 6-13цс11).

Спори про право власності та інші речові права

1. Відповідно до ч. 2 ст. 1, ч. 2 ст. 2, ч. 2 ст. 3 Закону України від 6 березня 1992 р. № 2171-XII «Про приватизацію майна державних підприємств», а також п. 9 ч. 2 ст. 8 Закону України від 19 червня 1992 р. № 2482-XII «Про приватизацію державного житлового фонду» (зазначені закони в редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) на момент проведення приватизації орендного підприємства гуртожитки не належали до об'єктів державного житлового фонду, що підлягав приватизації громадянами України чи передачі в комунальну власність відповідних рад, і у зв'язку з відсутністю законодавчої заборони могли бути включені до складу майна підприємств, які підлягали приватизації (постанова Верховного Суду України від 30 травня 2011 р. у справі № 6-12цс11).

2. Права особи, яка вважає себе власником майна, не підлягають захисту шляхом пред'явлення позову до добросовісного набувача з використанням правового механізму, встановленого статтями 215, 216 ЦК. Такий захист можливий лише шляхом задоволення ввідикаційного позову у разі, якщо існують підстави, передбачені ст. 388 ЦК, що дають право витребувати майно у добросовісного набувача (постанова Верховного Суду України від 3 жовтня 2011 р. у справі № 6-36цс11).

3. До правовідносин, що виникли у зв'язку з виходом члена колективного підприємства з підприємства, утвореного в процесі приватизації шляхом викупу, застосовуються статті 20, 21, 23, 30 Закону України від 7 лютого 1991 р. № 697-XII «Про власність» (чинний на час виникнення спірних правовідносин), згідно з якими суб'єктом права колективної власності є колективне підприємство, а не члени колективу цього підприємства. У зв'язку з цим член колективного підприємства, який припинив трудові відносини з підприємством, має право на одержання вартості визначеного вкладу в придбання об'єкта приватизації, а не частки в майні підприємства, пропорційного вкладу.

Проте у разі, якщо законодавством, чинним на час виникнення спору, чи статутом колективного підприємства визначено, що члени трудового колективу є власниками майна колективного підприємства у вигляді паїв, суд при стягненні частки майна підприємства має керуватися ст. 41 Конституції України, статтями 4, 5, 356, ч. 3 ст. 358 ЦК (постанова Верховного Суду України від 28 листопада 2011 р. у справі № 6-50цс11).

Спори, що виникають із земельних правовідносин

1. За змістом ст. 21 Закону України від 6 жовтня 1998 р. № 161-ХІV «Про оренду землі» розмір та умови орендної плати, що зазначені в договорі оренди, не можуть суперечити чинному на час укладання договору законодавству.

У зв'язку з тим, що Указ Президента України від 19 серпня 2008 р. № 725/2008 «Про невідкладні заходи щодо захисту власників земельних ділянок та земельних часток (паїв)», яким встановлено розмір орендної плати не менше 3 відсотків визначеної відповідно до законодавства вартості земельної ділянки, має рекомендаційний характер та набрав чинності після укладання договору оренди між сторонами, зміна розміру орендної плати можлива лише за згодою сторін (постанова Верховного Суду України від 25 червня 2011 р. у справі № 6-17цс11).

2. У разі систематичного невиконання орендарем обов'язків, передбачених статтями 24, 25 Закону України від 6 жовтня 1998 р. № 161-ХІV «Про оренду землі» та умовами договору оренди земельної ділянки, несплати орендної плати в установленій договором строк позовні вимоги в частині розірвання договору оренди земельної ділянки підлягають задоволенню (постанова Верховного Суду України від 25 червня 2011 р. у справі № 6-17цс11).

3. Відповідно до вимог п. 12 розд. Х «Перехідні положення» ЗК селищна рада не має права розпоряджатися земельною ділянкою та передавати її в оренду, якщо земельна ділянка знаходиться в адміністративних межах селищної ради, проте розташована поза межами населеного пункту цього селища (постанова Верховного Суду України від 19 вересня 2011 р. у справі № 6-23цс11).

4. За змістом ч. 3 ст. 30 ЗК від 25 жовтня 2001 р. (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) при передачі підприємствами, установами й організаціями будівель та споруд іншим підприємствам, установам і організаціям разом із цими об'єктами до них переходить право користування земельною ділянкою, на якій знаходяться зазначені будівлі та споруди.

При цьому положення п. 6 розд. Х «Перехідні положення» ЗК щодо зобов'язання переформи-

ти право постійного користування земельною ділянкою на право власності або право оренди без відповідного законодавчого, організаційного та фінансового забезпечення визнано неконституційним згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 22 вересня 2005 р. № 5-рп/2005.

Пункт 2 постанови Кабінету Міністрів України (далі — КМУ) від 2 квітня 2002 р. № 449 «Про затвердження форми державного акта на право власності на земельну ділянку та державного акта на право постійного користування земельною ділянкою» встановлює, що раніше видані державні акти на право приватної власності на землю, державні акти на право власності на землю, державні акти на право власності на земельну ділянку та державні акти на право постійного користування землею залишаються чинними і підлягають заміні у разі добровільного звернення громадян або юридичних осіб.

У зв'язку з цим право постійного користування земельною ділянкою, набуте в установленому законом порядку, не втрачається (постанова Верховного Суду України від 26 вересня 2011 р. у справі № 6-14цс11).

5. У разі встановлення незаконності вибуття земельних ділянок із державної власності та визнання державних актів на право власності на земельні ділянки недійсними у зв'язку з тим, що спірні земельні ділянки первинним власникам у встановленому законом порядку не надавалися; рішення селищної ради, на підставі якого видані зазначені державні акти, було підробленим; спірні земельні ділянки належать до земель водного фонду та знаходяться в межах прибережної захисної смуги і згідно зі статтями 60, 61 ЗК не могли надаватися для зазначеного в державних актах цільового призначення; порушенням вимог п. 12 розд. Х «Перехідні положення» ЗК (земельні ділянки знаходяться поза межами населеного пункту і не могли надаватися селищною радою), позов про їх витребування з чужого незаконного володіння підлягає задоволенню відповідно до положень статей 387, 388 ЦК (постанова Верховного Суду України від 26 вересня 2011 р. у справі № 6-34цс11).

Спори щодо забезпечення виконання зобов'язань

Спори, що виникають із договору застави

1. Позовні вимоги вкладника про стягнення депозитних вкладів, права грошової вимоги за якими передані банку в заставу на забезпечення

кредитних договорів, за якими вкладник є майновим поручителем, не підлягають задоволенню у разі, якщо відповідно до вимог статей 1, 50

Закону України від 2 жовтня 1992 р. № 2654-XII «Про заставу», статей 572, 599, 1058 ЦК на момент звернення до банку з вимогами про повернення депозитних вкладів зобов'язання за зазначеними кредитними договорами були дійсними та залишалися невиконаними, а термін дії права, що складає предмет застави, не закінчився (постанова Верховного Суду України від 31 жовтня 2011 р. у справі № 6-47цс11).

2. Відповідно до ст. 32 Закону України від 18 листопада 2003 р. № 1255-IV «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень», якщо предметом забезпечувального обтяження є право грошової вимоги, звернення стягнення на нього здійснюється шляхом відступлення обтяжувачу відповідного права. Обтяжувач зобов'язаний повідомити в порядку, встановленому ст. 27 цього Закону, боржника та інших обтяжувачів відповідного права гро-

Спори, що виникають із договору іпотеки

3. Відповідно до ст. 578 ЦК та ст. 6 Закону України від 5 червня 2003 р. № 898-IV «Про іпотеку» майно, що є у спільній власності, може бути передане у заставу (іпотеку) лише за згодою усіх співвласників.

У разі якщо на момент укладення оспорювано-го правочину особа у шлюбі не перебувала, фактичного проживання чоловіка та жінки однією

шової вимоги про свій намір набути на свою користь таке право.

Після закінчення строку, зазначеного в ч. 2 ст. 28 цього Закону, обтяжувач з вищим пріоритетом, який висловив намір звернути стягнення на предмет забезпечувального обтяження, надсилає письмове повідомлення всім особам, які повинні виконати вимоги за відповідним правом грошової вимоги боржника, яке є предметом забезпечувального обтяження, після чого набуває права кредитора в зобов'язанні, право вимоги за яким відступлене на його користь.

У зв'язку з цим положення частин 3, 4 ст. 32 зазначеного Закону щодо необхідності направлення письмового повідомлення підлягають застосуванню тільки в разі наявності інших обтяжувачів із відповідним пріоритетом (постанова Верховного Суду України від 31 жовтня 2011 р. у справі № 6-47цс11).

сім'єю не встановлено, особа є єдиним власником нерухомого майна, діє на власний розсуд у відповідності до норм чинного законодавства, підстав для визнання укладеного нею договору іпотеки недійсним у зв'язку з відсутністю згоди усіх співвласників немає (постанови Верховного Суду України від 19 вересня 2011 р. у справі № 6-33цс11, від 7 листопада 2011 р. у справі № 6-44цс11).

Спори, що виникають із договору поруки

4. Позовні вимоги юридичної особи до іншої юридичної особи, що виникли з укладеного ними кредитного договору, підлягають розгляду в порядку господарського судочинства (ст. 12 ГПК); вимоги юридичної особи до фізичних осіб, що виникли з окремих договорів поруки, укладених на забезпечення виконання кредитного договору, згідно з положеннями ст. 543 ЦК можуть бути самостійним і окремим предметом позову (постанова Верховного Суду України від 28 лютого 2011 р. у справі № 6-5цс10).

5. За змістом положень ч. 1 ст. 553, ч. 1 ст. 554 ЦК, поручитель пов'язаний із боржником зобов'язальними правовідносинами, проте він є самостійним суб'єктом у відносинах із кредитором; має право висувати заперечення проти вимог кредитора і в тому разі, коли боржник від них відмовився або визнав свій борг (ч. 2 ст. 555 ЦК).

Відповідно до ч. 1 ст. 559 ЦК порука припиняється з припиненням забезпеченого нею зобов'язання, а також у разі зміни зобов'язання

без згоди поручителя, внаслідок чого збільшується обсяг його відповідальності.

У зв'язку з тим, що банк відповідно до умов кредитного договору збільшив процентну ставку за кредитом, у тому числі у зв'язку з порушенням позичальником кредитної дисципліни, але без згоди поручителя на порушення договору поруки, підстав для покладання відповідальності на останнього за невиконання або неналежне виконання позичальником своїх зобов'язань перед банком немає, оскільки порука припинилася (постанови Верховного Суду України від 21 листопада 2011 р. у справі № 6-49цс11, від 19 грудня 2011 р. у справі № 6-67цс11).

6. Відповідно до ч. 1 ст. 543 ЦК у разі солідарного обов'язку боржників (солідарних боржників) кредитор має право вимагати виконання обов'язку частково або в повному обсязі як від усіх боржників разом, так і від будь-якого з них окремо. У зв'язку з цим за законом у такому випадку відсутня обов'язкова процесуальна співучасть.

З огляду на те, що у разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого порукою, боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники (ст. 554 ЦК); поручителі несуть самостійну відповідальність перед кредитором за порушення зобов'язань боржником, оскільки вони перебувають у самостійних дого-

вірних відносинах, кредитор має право вимагати виконання обов'язку в повному обсязі як від усіх боржників разом, так і від будь-кого з них окремо, зокрема лише від поручителів, які солідарно відповідають перед кредитором у тому ж обсязі, що і боржник (постанова Верховного Суду України від 19 грудня 2011 р. у справі № 6-84цс11).

Спори щодо визнання правочинів недійсними

1. Позовні вимоги про визнання недійсним договору купівлі-продажу об'єктів нерухомого майна, укладеного між товариством з обмеженою відповідальністю і фізичною особою, підлягають задоволенню, якщо директор товариства не мав належним чином оформлених повноважень на укладення такого договору у зв'язку з тим, що відповідно до п. «і» ч. 5 ст. 41, статей 59, 62 Закону України від 19 вересня 1991 р. № 1576-ХІІ «Про господарські товариства» та статуту товариства укладення оспорюваного правочину належить до виключної компетенції зборів учасників товариства, й для подальшого визнання такого договору дійсним необхідним є його затвердження саме зборами учасників товариства. У разі якщо подальші дії товариства не свідчать про схвалення договору учасниками товариства, підстави для визнання такого договору дійсним відповідно до ст. 63 ЦК УРСР (ч. 2 ст. 241 ЦК) відсутні (постанова Верховного Суду України від 28 лютого 2011 р. у справі № 6-2цс10).

2. За змістом статей 203, 215 ЦК підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, що встановлені частинами 1—3, 5, 6 ст. 203 цього Кодексу. Кожна із цих вимог є самостійною підставою недійсності правочину.

У разі якщо на час укладення оспорюваних договорів відчуження об'єктів нерухомого майна районна спілка споживчих товариств мала необхідний обсяг цивільної дієздатності, не входила до складу обласної спілки споживчих товариств й не повинна була погоджувати відчуження

основних фондів із правлінням обласної спілки споживчих товариств, підстави для визнання таких договорів недійсними відсутні (постанова Верховного Суду України від 23 травня 2011 р. у справі № 6-10цс11).

3. Недотримання умови ч. 2 ст. 158 ЖК щодо реєстрації договору найму жилого приміщення у виконавчому комітеті місцевої Ради народних депутатів або в органі управління, що ним утворюється, за відсутності вказівки на необхідність державної реєстрації договорів найму (оренди) житла у ст. 810 ЦК та ст. 4 Закону України від 1 липня 2004 р. № 1952-IV «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» не тягне недійсності такого договору (постанова Верховного Суду України від 21 листопада 2011 р. у справі № 6-53цс11).

4. Відповідно до принципу свободи договору, закріпленого в ст. 627 ЦК, сторони є вільними в укладенні договору та самостійно визначають розмір плати і порядок розрахунків. Чинне законодавство не містить заборони на визначення розміру плати (гонорару) за надані послуги (правова допомога) у вигляді відсотків від досягнутого кінцевого результату (фактично стягнутої заборгованості). Правила адвокатської етики поширюються виключно на адвокатів і види їх професійної діяльності та не є актом цивільного законодавства в розумінні ст. 4 ЦК. У зв'язку з цим підстави для визнання договору про надання правової допомоги недійсним відсутні (постанова Верховного Суду України від 28 листопада 2011 р. у справі № 6-55цс11).

Спори, що виникають із договорів про надання послуг

Питання відключення від мереж централізованого опалення регулюються Правилами надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення, затвердженими постановою КМУ від 21 липня 2005 р. № 630, в яких з метою захисту прав усіх мешканців багатоквартирних будинків передбачено відключення від мереж централізо-

ваного опалення та постачання гарячої води не окремих квартир багатоквартирного будинку з ініціативи їх власників або наймачів, а відключення цілих багатоквартирних будинків з ініціативи споживачів.

Відповідно до п. 25 зазначених Правил відключення споживачів від мереж централізованого опалення та постачання гарячої води здійсню-

ється у порядку, що затверджується центральним органом виконавчої влади з питань житлово-комунального господарства.

Порядком відключення окремих житлових будинків від мереж централізованого опалення та постачання гарячої води при відмові споживачів від централізованого теплопостачання, затвердженим наказом Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 22 листопада 2005 р. № 4 і зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 9 грудня 2005 р. за № 1478/11758 (у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин, зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства з питань житлово-комунального господарства від 6 листопада 2007 р. № 169), встановлено, що таке

відключення відбувається на підставі рішення постійно діючої міжвідомчої комісії, створеної органом місцевого самоврядування або місцевим органом виконавчої влади.

У зв'язку з цим за змістом зазначених норм під час розгляду справ про зобов'язання організації видати технічні умови для відключення квартири від мереж централізованого опалення та постачання гарячої води судам необхідно з'ясувати та дати оцінку: об'єкту відключення (весь багатоквартирний будинок чи квартири); змісту рішення постійно діючої міжвідомчої комісії, зокрема, умові, за наявності якої комісія дозволила відключити приміщення від мережі (постанова Верховного Суду України від 16 травня 2011 р. у справі № 6-9цс11).

Спори, що виникають із договорів страхування

Статтею 33 Закону України від 1 липня 2004 р. № 1961-IV «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) встановлено зобов'язання учасника дорожньо-транспортної пригоди повідомити страхо-

вика про дорожньо-транспортну пригоду. У разі невиконання цього обов'язку страховальник позбавляється права на відшкодування шкоди страховиком за його винні дії у порядку, передбаченому ст. 1194 ЦК (постанова Верховного Суду України від 24 грудня 2010 р. у справі № 6-1цс10).

Спори, що виникають із договорів позики, кредитних договорів

1. Банк як фінансова установа, отримавши в установленому законом порядку банківську ліцензію та відповідний письмовий дозвіл на здійснення операцій із валютними цінностями, що є генеральною ліцензією на валютні операції, має право здійснювати операції з надання кредитів в іноземній валюті (п. 2 ст. 5 Декрету від 19 лютого 1993 р. № 15-93 «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», чинного на час виникнення спірних правовідносин).

Стосовно вимог підпункту «в» п. 4 ст. 5 цього Декрету, що передбачає наявність індивідуальної ліцензії на надання і одержання резидентами кредитів в іноземній валюті, якщо терміни і суми таких кредитів перевищують встановлені законодавством межі, то на даний час законодавством не встановлено межі термінів і сум надання або одержання кредитів в іноземній валюті (постанова Верховного Суду України від 21 березня 2001 р. у справі № 6-7цс11).

2. У зв'язку з тим, що підвищення банком в односторонньому порядку процентної ставки за укладеним договором відбулося до набрання чинності Законом України від 12 грудня 2008 р. № 661-VI «Про внесення змін до деяких зако-

нодавчих актів України щодо заборони банкам змінювати умови договору банківського вкладу та кредитного договору в односторонньому порядку» дії банку щодо зміни процентної ставки за кредитним договором є правомірними (постанова Верховного Суду України від 26 вересня 2011 р. у справі № 6-32цс11, від 19 грудня 2011 р. у справі № 6-63цс11, від 12 вересня 2011 р. у справі № 6-16цс11).

3. Набуття особами корпоративних прав у господарському товаристві не позбавляє їх права на укладення між собою цивільно-правового договору позики (ст. 1046 ЦК), не пов'язаного зі статутною діяльністю товариства. Зазначені правовідносини не є корпоративними, до них не застосовується ст. 167 ГК (постанова Верховного Суду України від 14 листопада 2011 р. у справі № 6-43цс11).

4. Відповідно до ст. 5 Закону України від 11 травня 2004 р. № 1701-IV «Про третейські суди», ст. 17 ЦПК сторони мають право передати спір на розгляд третейського суду, крім випадків, встановлених законом. На час виникнення спірних правовідносин зазначений Закон не містив заборони на укладення третейської угоди, яка

була викладена у вигляді третейського застереження у кредитному договорі.

У зв'язку з цим, а також з урахуванням висновків, що містяться у Рішенні Конституційного Суду України від 10 січня 2008 р. № 1-рп/2008 (справа про завдання третейського суду), п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 р. № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції», третейська угода про передання спору на розгляд третейського суду не є відмовою від права на звернення до суду, а є одним із способів реалізації права на захист своїх прав, гарантованих ч. 5 ст. 55 Конституції, тому відсутні підстави для визнання третейської угоди недійсною (постанова Верховного Суду України від 26 грудня 2011 р. у справі № 6-75цс11).

5. За змістом ст. 2 Закону України від 12 липня 2001 р. № 2664-III «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових по-

слуг», що визначає сферу дії цього Закону, ст. 1, що містить вичерпний перелік суб'єктів, на яких поширюється дія цього Закону, та в якій наведено визначення фінансової послуги, сфера дії зазначеного Закону за суб'єктивним складом є обмеженою і не поширюється на: юридичних осіб, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами; фізичних осіб, які не є суб'єктами підприємницької діяльності.

У зв'язку з цим права позикодавця, що виникли з договору позики між фізичними особами, які не є суб'єктами підприємницької діяльності, що відповідно до цього Закону мають право здійснювати діяльність з надання фінансових послуг, на отримання від позичальника обумовлених договором позики процентів за користування грошовими коштами, регулюються статтями 1046—1048 ЦК, а не зазначеним Законом (постанова Верховного Суду України від 26 грудня 2011 р. у справі № 6-85цс11).

Спори, що виникають із договорів банківського вкладу та банківського рахунка

У зв'язку з невиконанням банком зобов'язань щодо перерахування належних клієнту грошових коштів із його поточного рахунка згідно із вимогами ст. 1073 ЦК банк зобов'язаний сплатити проценти за користування зазначеними грошовими коштами (ст. 625 ЦК), які не є штрафними санкціями, у зв'язку з чим дія мораторію на задоволення вимог кредиторів відповідно до статей 58, 85 Закону України від 7 грудня 2000 р.

№ 2121-III «Про банки та банківську діяльність» на них не поширюється.

Пеня відповідно до вимог ст. 32 Закону України від 5 квітня 2001 р. № 2346-III «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» підлягає сплаті банком з часу надання банку доручення про перерахування грошових коштів до моменту введення зазначеного мораторію (постанова Верховного Суду України від 17 жовтня 2011 р. у справі № 6-42цс11).

Спори щодо виконання зобов'язань. Відповідальність за порушення зобов'язань

Підстави та порядок складання акта про порушення споживачем правил користування електричною енергією, у тому числі актів, що засвідчують факти її розкрадання, врегульовано, зокрема, п. 53 Правил користування електричною енергією для населення, затверджених постановою КМУ від 26 липня 1999 р. № 1357.

З урахуванням положень статей 15, 16 ЦК не є належним способом захисту судом цивільних прав та інтересів особи пред'явлення позову про визнання акта про порушення правил користу-

вання електричною енергією недійсним, зокрема і у справах про стягнення збитків, завданих позаобліковим споживанням електричної енергії. Зазначений акт є лише фіксацією порушення, що було виявлено під час проведення постачальником енергії перевірки дотримання зазначених вище Правил. Згідно зі ст. 57 ЦПК такий акт є лише доказом, який у разі виникнення спору повинен оцінюватися судом відповідно до вимог ст. 212 ЦПК (постанова Верховного Суду України від 6 червня 2011 р. у справі № 6-4цс11).

Спори, що виникають внаслідок порушення грошового зобов'язання

1. За змістом ч. 2 ст. 625 ЦК нарахування інфляційних втрат на суму боргу та трьох процентів річних входять до складу грошового зобов'язання

і є особливою мірою відповідальності боржника за прострочення грошового зобов'язання, оскільки виступають способом захисту майнового права

та інтересу, який полягає у відшкодуванні матеріальних втрат кредитора від знецінення грошових коштів унаслідок інфляційних процесів та отриманні компенсації (плати) від боржника за користування утримуваними ним грошовими коштами, належними до сплати кредиторів.

У зв'язку з цим зазначені кошти нараховуються незалежно від вини боржника та незалежно від ухвалення рішення суду про присудження суми боргу, відкриття виконавчого провадження чи його зупинення відповідно до вимог законів України від 21 квітня 1999 р. № 606-XIV «Про виконавче провадження» та від 23 червня 2005 р. № 2711-IV «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» (постанова Верховного Суду України від 24 жовтня 2011 р. у справі № 6-38цс11).

2. За змістом ч. 1 ст. 901 ЦК договір про надання послуг є складним зобов'язанням, що складається з двох зобов'язань: правовідношення, в якому виконавець повинен надати послугу, а замовник має право вимагати виконання цього зобов'язання, та правовідношення, в якому замовник зобов'язаний оплатити надану послугу, а виконавець має право вимагати від замовника відповідної оплати.

Спори, що виникають із трудових правовідносин

1. Установивши при розгляді справи про стягнення заробітної плати у зв'язку із затримкою розрахунку при звільненні, що працівникові не були виплачені належні йому суми в день звільнення, якщо він у цей день не був на роботі, — наступного дня після пред'явлення ним роботодавцеві вимог про розрахунок, суд на підставі ст. 117 КЗпП стягує на користь працівника середній заробіток за весь період затримки розрахунку, а при непроведенні його до розгляду справи — по день ухвалення рішення, якщо роботодавець не доведе відсутності в цьому своєї вини. Сама по собі відсутність коштів у роботодавця не виключає його відповідальності.

У разі непроведення відповідного розрахунку у зв'язку із виникненням спору про розмір належних до виплати сум, вимоги про відповідальність за затримку розрахунку підлягають задоволенню у повному обсязі, якщо спір вирішено на користь позивача або такого висновку дійде суд, що розглядає справу. При частковому задоволенні позову працівника суд визначає розмір відшкодування за час затримки розрахунку з урахуванням спірної суми, на яку він мав право,

Відповідно до статей 524, 533—535, 625 ЦК грошовим є зобов'язання, яке виражається в грошових одиницях України (грошовому еквіваленті в іноземній валюті), тобто будь-яке зобов'язання зі сплати коштів.

З урахуванням положень ч. 3 ст. 510 ЦК грошовим слід вважати будь-яке зобов'язання, що складається, в тому числі, з правовідношення, в якому праву кредитора вимагати від боржника виконання певних дій відповідає кореспондуючий зобов'язок боржника сплатити грошові кошти на користь кредитора, зокрема й договір про надання послуг, в якому установлена ціна договору — абонентська плата.

Ст. 625 розміщена в розд. I кн. 5 ЦК «Загальні положення про зобов'язання», у зв'язку з чим поширює свою дію на всі зобов'язання, якщо інше не передбачено в спеціальних нормах.

У зв'язку з цим на правовідносини, що виникли із зазначеного договору про надання послуг, поширюється дія ч. 2 ст. 625 ЦК як спеціальний вид цивільно-правової відповідальності за прострочення виконання зобов'язання (постанова Верховного Суду України від 14 листопада 2011 р. у справі № 6-40цс11).

частки, яку вона становила у заявлених вимогах, істотності цієї частки порівняно із середнім заробітком та інших конкретних обставин справи (постанова Верховного Суду України від 24 жовтня 2011 р. у справі № 6-39цс11, від 21 листопада 2011 р. у справі № 6-60цс11).

2. Згідно зі ст. 117 КЗпП в разі невиплати з вини власника або уповноваженого ним органу належних звільненому працівникові сум у строки, зазначені в ст. 116 цього Кодексу, при відсутності спору про їх розмір підприємство, установа, організація повинні виплатити працівникові його середній заробіток за весь час затримки по день фактичного розрахунку.

Статтею 233 КЗпП передбачено, що працівник може звернутися із заявою про вирішення трудового спору безпосередньо до районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду в тримісячний строк з дня, коли він дізнався або повинен був дізнатися про порушення свого права.

У зв'язку з цим та відповідно до роз'яснень, що містяться у п. 25 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 грудня 1999 р. № 13 «Про практику застосування судами законодав-

ства про оплату праці», не проведення розрахунку з працівником у день звільнення або, якщо в цей день він не був на роботі, наступного дня після його звернення з вимогою про розрахунок, є підставою для застосування відповідальності, передбаченої ст. 117 КЗпП. У цьому разі пере-

біг тримісячного строку звернення до суду починається з наступного дня після проведення зазначених виплат незалежно від тривалості затримки розрахунку (постанова Верховного Суду України від 26 грудня 2011 р. у справі № 6-77цс11).

Спори, що виникають із житлових правовідносин

Відповідно до ст. 127 ЖК і п. 2 Примірного положення про гуртожитки, затвердженого постановою Ради Міністрів Української РСР від 3 червня 1986 р. № 208 (далі — Примірне положення), гуртожитки призначаються лише для проживання робітників, службовців, студентів, учнів, а також інших громадян у період їх роботи або навчання.

Згідно із ч. 2 ст. 128, ст. 129 ЖК, ч. 1 п. 10 Примірного положення єдиною підставою для вселення на надану жилу площу в гуртожитку є спеціальний ордер, який видає адміністрація підприємства, установи, організації на підставі спільного із профспілковим комітетом рішення про надання жилої площі в гуртожитку.

Пунктом 17 Примірного положення передбачено, що вселення громадянами, які проживають у приміщеннях, що перебувають у їх відособленому користуванні, інших членів сім'ї, крім своїх неповнолітніх дітей, в указані приміщення допускається лише з дозволу адміністрації, профспілкового комітету, установи,

організації та письмової згоди членів сім'ї громадянина, які проживають разом із ним.

Право користування жилим приміщенням у гуртожитку такого члена сім'ї (або колишнього члена сім'ї) є похідним від права особи, якій у встановленому законом порядку видано спеціальний ордер для проживання на період її роботи.

У зв'язку з цим ст. 125, ч. 3 ст. 132 ЖК щодо підстав виселення без надання іншого жилого приміщення чи з наданням такого застосовуються до житлових правовідносин, одним із суб'єктів яких є особа, яка перебувала з підприємством, установою чи організацією у трудових відносинах. Закріплені в цих статтях закону гарантії не може бути застосовано при вирішенні спору про виселення із гуртожитку громадян, які не перебували чи не перебувають з організацією у трудових відносинах (постанова Верховного Суду України від 19 грудня 2011 р. у справі № 6-71цс11).

Спори про відшкодування шкоди

1. За змістом статей 440¹, 441 ЦК УРСР (чинного на час виникнення спірних правовідносин), ст. 1 Закону України від 26 березня 1992 р. № 2235-XII «Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України», статей 1—3, 5, 9, 10, 25 Закону України від 20 грудня 1990 р. № 565-XII «Про міліцію» моральна шкода, завдана батькам (особам, які не визначені законом як страхувальники) загиблого під час виконання обов'язків військовослужбовця, відшкодовується Міністерством внутрішніх справ України (постанова Верховного Суду України від 7 лютого 2011 р. у справі № 6-6цс10).

2. Положеннями Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, Законом України від 18 січня 2001 р. № 2240-III «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» і нормами гл. 67 розд. III кн. 5 ЦК «Страховання» не передбачено право

страховика, який сплатив страхове відшкодування потерпілій особі, застрахованій за договором загальнообов'язкового державного соціального страхування згідно із зазначеним Законом, на звернення з вимогою до винної особи про відшкодування сплачених застрахованому страхових сум (постанова Верховного Суду України від 12 вересня 2011 р. у справі № 6-21цс11).

3. Відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань, які спричинили втрату працездатності» дія цього Закону поширюється на осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту) на підприємстві, в установі, організації незалежно від форми власності та господарювання, у фізичних осіб, на осіб, які забезпечують себе роботою самостійно та громадян — суб'єктів підприємницької діяльності.

У зв'язку з цим зазначений Закон не регулює правовідносини щодо відшкодування моральної шкоди членам сім'ї працівника, завданої його загибеллю в результаті нещасного випадку на виробництві. Такі відносини регулюються статтями 1167, 1168 ЦК (постанови Верховного Суду України від 7 листопада 2011 р. у справі № 6-41цс11; від 10 жовтня 2011 р. у справі № 6-46цс11).

4. Відповідно до статей 30 і 40 Закону України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» ступінь втрати працездатності потерпілим встановлюється медико-соціальною експертною комісією (далі — МСЕК) за участю Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України і визначається у відсотках професійної працездатності, яку мав потерпілий до ушкодження здоров'я, а страхові виплати здійснюються протягом строку, на який встановлено втрату працездатності у зв'язку із страховим випадком, і цей строк встановлюється МСЕК.

У зв'язку з цим право на отримання потерпілим страхових виплат настає з дня встановлення йому МСЕК стійкої втрати професійної працездатності, а не з дня встановлення професійного захворювання лікарською комісією (постанови Верховного Суду України від 21 листопада 2011 р. у справі № 6-59цс11; від 19 грудня 2011 р. у справі № 6-74цс11).

5. Відповідно до положень ст. 22 Закону України від 14 жовтня 1992 р. № 2694-XII «Про охорону праці», пунктів 10, 13, 38 Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, затвердженого постановою КМУ від 25 серпня 2004 р. № 1112, роботодавець повинен організувати розслідування нещасного випадку, для чого зобов'язаний негайно своїм наказом утворити комісію з розслідування нещасного випадку, а потерпілий у разі незгоди зі змістом акта за формою Н-5 або формою НВП чи незгоди з висновком розслідування про обставини та причини нещасного випадку має право на оскарження рішення комісії до суду. Вимоги про оскарження рішення комісії, що міститься у затвердженому акті за формою Н-5, підлягають розгляду судом у порядку цивільного судочинства (постанова Верховного Суду України від 28 листопада 2011 р. у справі № 6-64цс11).

6. Статтями 4, 11 Закону України від 14 жовтня 1992 р. № 2694-XII «Про охорону праці» передбачено повне відшкодування шкоди особам, які потерпіли від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, що включає й повне відшкодування працівникові втраченого заробітку. Статтею 13 цього Закону роботодавця зобов'язано перераховувати розмір відшкодування шкоди в разі зміни вартості життя у порядку, визначеному КМУ.

Відповідно до ст. 34 Закону України від 24 березня 1995 р. № 108/95-ВР «Про оплату праці» встановлена компенсація працівникам втрати частини заробітної плати у зв'язку із порушенням строків її виплати, яка здійснюється відповідно до індексу зростання цін на споживчі товари і тарифів на послуги у порядку, встановленому чинним законодавством.

За змістом зазначених законів та положень п. 43 Правил відшкодування власником підприємства, установи і організації або уповноваженим ним органом шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним трудових обов'язків (постанова КМУ від 23 червня 1993 р. № 472, чинна на час втрати працівником працездатності), у разі несвоєчасної виплати або несвоєчасного визначення сум відшкодування такої шкоди стягненню підлягає компенсація за втрату частини доходу у зв'язку із затримкою її виплати у порядку, визначеному ст. 34 Закону України від 24 березня 1995 р. № 108/95-ВР «Про оплату праці» та Положенням про порядок компенсації працівникам втрати частини заробітної плати у зв'язку з порушенням термінів їх виплати (постанова КМУ від 20 грудня 1997 р. № 1427), який діяв із 1 січня 1998 р. до 31 грудня 2000 р.

Відповідно до Закону України від 19 жовтня 2000 р. № 2050-III «Про компенсацію громадянам втрати частини грошових доходів у зв'язку з порушенням строків їх виплати» (набрав чинності 1 січня 2001 р.) КМУ постановою від 21 лютого 2001 р. № 159 затвердив Порядок проведення компенсації громадянам втрати частини грошових доходів у зв'язку з порушенням термінів їх виплати, згідно з яким у разі затримки виплати компенсації підлягають щомісячні суми відшкодування шкоди, нараховані за період, починаючи з 1 січня 2001 р., а якщо таке порушення мало місце з 1 січня 1997 р. до 31 грудня 2000 р., компенсація цих сум проводиться відповідно до Положення, затвердженого постановою КМУ від 20 грудня 1997 р. № 1427, до ліквідації заборгованості (постанова Верховного Суду України від 19 грудня 2011 р. у справі № 6-58цс11).

7. Відповідно до ч. 3 ст. 23 ЦК розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості.

При визначенні розміру грошового відшкодування моральної шкоди, завданої батькам

внаслідок вчинення умисного вбивства дитини, враховується глибина та тривалість моральних страждань, характер дій винної особи (вчинення умисного вбивства), а також те, що особи зазнали моральних страждань, пов'язаних із необхідністю докладати зусилля для виявлення та законного покарання особи, винної у смерті їх дитини. За таких обставин відшкодування моральної шкоди у розмірі 1 млн. грн. кожному з батьків відповідає вимогам розумності та справедливості і не може вважатися явно завищеною чи надмірною (постанова Верховного Суду України від 19 грудня 2011 р. у справі № 6-65цс11).

Спори про спадкове право

Підстави нікчемності або недійсності заповіту визначені у ст. 1257 ЦК. Відсутність у заповідача паспорта громадянина України не може бути підставою для визнання заповіту недійсним у зв'язку з тим, що в цьому випадку відповідно до ст. 43 Закону України від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII «Про нотаріат» та п. 13 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних

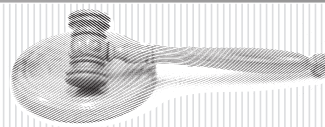
дій нотаріусами України, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України від 3 березня 2004 р. № 20/5 (чинної на час виникнення спірних правовідносин) визначальним для нотаріуса було саме встановлення особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії (постанова Верховного Суду України від 26 грудня 2011 р. у справі № 6-73цс11).

Спори, пов'язані з виконанням судових рішень

Дія Закону України від 23 червня 2005 р. № 2711-IV «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» не поширюється на правовідносини зі сплати підприємствами паливно-енергетичного комплексу на користь фізичних осіб сум на відшкодування їм моральної шкоди, завданої у зв'язку з трудовим каліцтвом.

У зв'язку з цим на підставі положень п. 1.3, 1.4 ст. 1 зазначеного Закону та з урахуванням п. 15 ч. 1 ст. 34 Закону України від 21 квітня 1999 р.

№ 606-XIV «Про виконавче провадження» постановою державного виконавця про зупинення виконавчого провадження у зв'язку із внесенням підприємства паливно-енергетичного комплексу — боржника до Реєстру підприємств паливно-енергетичного комплексу, які беруть участь у процедурі погашення заборгованості відповідно до зазначеного Закону, є неправомірною (постанова Верховного Суду України від 3 жовтня 2011 р. № 6-29цс11; від 17 жовтня 2011 р. у справі № 6-31цс11).

РІШЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВАХ *

Згідно з положеннями статей 69, 265 МК України за умови обґрунтованої підозри, що під час пропуску транспортного засобу через митний кордон України було допущено порушення законодавства України, митний орган має право продовжити здійснення митного контролю, за наслідками якого донарахувати обов'язкові платежі, якщо протиправні дії декларанта спричинили їх недобір

ПОСТАНОВА
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

14 листопада 2011 р. Верховний Суд України, розглянувши в порядку письмового провадження справу за позовом приватного підприємства «Спрут» (далі — ПП) до Вінницької митниці Державної митної служби України (далі — Митниця) про визнання протиправними та скасування податкових повідомлень, **в с т а н о в и в:**

У липні 2007 р. ПП звернулося до Вінницького окружного адміністративного суду з позовом, в якому просило визнати протиправними та скасувати податкові повідомлення Митниці форми «Р» від 19 червня 2007 р. № 71, 72, 73, згідно з якими йому донараховано суми митних платежів у розмірі 3 тис. 93 грн 64 коп. через заниження митної вартості транспортного засобу.

На обґрунтування позовних вимог позивач послався на те, що при проведенні митного контролю транспортного засобу та оформленні вантажної митної декларації (далі — декларація) він дотримався вимог чинного законодавства.

Відповідач заперечував проти позову та зазначав, що в ході камеральної перевірки встановлено, що при митному оформленні транспортного засобу позивача не було враховано тип кузова, що є порушенням статей 266, 268–273 МК та вимог Порядку декларування митної вартості товарів, що переміщуються через митний кордон України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2003 р. № 1375, і стало підставою для донарахування митних платежів та нарахування штрафних (фінансових) санкцій в порядку, визначеному підпунктом «в» підпункту 4.2.2 п. 4.2 ст. 4 Закону від 21 грудня 2000 р. № 2181-III «Про порядок погашення зобов'язань платників по-

датків перед бюджетами та державними цільовими фондами» (далі — Закон).

Вінницький окружний адміністративний суд постановою від 26 грудня 2007 р., залишеною без змін ухвалами Київського апеляційного адміністративного суду від 1 квітня 2009 р. та Вищого адміністративного суду України від 12 липня 2011 р., позов задовольнив.

Не погоджуючись із рішенням касаційного суду, Митниця звернулася із заявою про перегляд ухвали суду касаційної інстанції з підстави, встановленої п. 1 ч. 1 ст. 237 КАС. Пославшись на неоднакове застосування ст. 69 МК, вона просила ухвалу Вищого адміністративного суду України від 12 липня 2011 р. скасувати, справу передати на новий касаційний розгляд. На підтвердження неоднакового застосування касаційним судом однієї й тієї самої норми права відповідач надав постанову Вищого адміністративного суду України від 7 липня 2010 р. у справі № 2-а-4370/07 за позовом товариства з обмеженою відповідальністю «Скайтек» ЛТД до Митниці про визнання неправомірними дій та скасування податкових повідомлень.

Ухвалою Вищого адміністративного суду України від 23 серпня 2011 р. справу допущено до перегляду Верховним Судом України.

Перевіривши наведені у заяві доводи, Верховний Суд України дійшов висновку про наявність підстав для її задоволення виходячи з такого.

Як встановили суди, на виконання наказу начальника Митниці від 14 травня 2007 р. № 247 «Про проведення камеральної перевірки митного оформлення транспортних засобів» з метою недопущення ухилення ПП від сплати податків та зборів у повному обсязі працівники Митниці провели камеральну перевірку митного оформлення автомобіля вантажного із врахуванням типу

* Публікується повний текст судових рішень із незначними редакційними правками.

кузова Mercedes Sprinter 311 CDI за декларацією від 21 листопада 2006 р. № 401000007/6/220845, за результатами якої склали акт від 12 червня 2007 р. № 32/401000000/9.

У ході перевірки виявлено недонарахування суми митних платежів через заниження митної вартості транспортного засобу, що призвело до недоборів митних платежів на загальну суму 3 тис. 93 грн 64 коп. В основу акта камеральної перевірки покладений висновок спеціаліста Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру при Управлінні Міністерства внутрішніх справ України у Вінницькій області (далі — НДКЦ) від 24 квітня 2007 р. № 136, відповідно до якого митна вартість зазначеного автомобіля згідно з представленими для товарознавчого дослідження документами з урахуванням типу кузова становить 33 тис. 229 грн 63 коп. (5 тис. 80 євро). Різниця між заявленою у декларації та визначеною спеціалістами НДКЦ митною вартістю складала 6 тис. 999 грн 16 коп.

За наслідками зазначеної перевірки Митниця прийняла оскаржувані податкові повідомлення форми «Р».

Ухвалюючи рішення у цій справі, касаційний суд погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій про те, що дії Митниці щодо перерахунку митних платежів та нарахування штрафних санкцій не відповідають вимогам митного законодавства.

У справі, рішення в якій надано заявником на підтвердження своїх доводів, касаційний суд, встановивши, що за результатами камеральної перевірки було виявлено значне заниження підприємством митної вартості транспортного засобу у зв'язку з неврахуванням вартості його додаткового обладнання (автогідронавантажувача), яке призвело до сплати митних платежів не в повному обсязі, зазначив, що митні органи обґрунтовано донарахували податкові зобов'язання зі сплати мита та податку на додану вартість.

Із зазначених судових рішень убачається, що касаційний суд ухвалив різні за змістом судові рішення у подібних правовідносинах внаслідок неоднакового застосування норм матеріального права, які регулюють здійснення митними органами контролю визначення митної вартості транспортного засобу.

Вирішуючи питання про усунення розбіжностей у їх застосуванні, Верховний Суд України виходить із такого.

Пропуск товарів і транспортних засобів через митний кордон України — дозвіл митного органу на переміщення товарів і транспортних

засобів через митний кордон України з урахуванням заявленої мети такого переміщення після проведення митних процедур (п. 35 ст. 1 МК).

Аналіз наведеного у п. 19 ст. 1 МК визначення поняття «митні процедури» дає підстави вважати, що ці процедури охоплюють митний контроль, митне оформлення та справляння податків і зборів.

Митне оформлення вважається завершеним після виконання митним органом митних процедур, визначених ним на підставі МК відповідно до заявленого митного режиму.

Статтею 259 МК визначено, що митною вартістю товарів, які переміщуються через митний кордон України, є їх ціна, що була фактично сплачена або підлягає сплаті за ці товари, обчислена відповідно до положень цього Кодексу.

Згідно з вимогами ч. 1 ст. 265 МК митний орган здійснює контроль правильності визначення митної вартості товарів згідно з положеннями цього Кодексу. Такий контроль може здійснюватися в установленому порядку із застосуванням різних форм, у тому числі відповідно до статей 60 і 69 цього Кодексу, після закінчення операцій митного контролю, оформлення та пропуску через митний кордон України товарів і транспортних засобів. Порядок контролю правильності визначення митної вартості товарів після закінчення операції митного контролю, оформлення та пропуску через митний кордон України товарів і транспортних засобів та донарахування обов'язкових платежів визначається Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до ст. 69 МК незалежно від закінчення операцій митного контролю, оформлення та пропуску товарів і транспортних засобів митний контроль за ними може здійснюватися, якщо є достатні підстави вважати, що мають місце порушення законодавства України чи міжнародного договору України, укладеного в установленому законом порядку, контроль за виконанням яких покладено на митні органи. Такий контроль здійснюється на підставі письмового розпорядження керівника митного органу або особи, яка його заміщує.

Наведені норми права дають підстави вважати, що за наслідками перевірки правильності визначення митної вартості товарів можуть бути донараховані обов'язкові платежі.

Про правильність цієї позиції свідчить і чинний з 17 травня 2008 р. Порядок здійснення контролю за правильністю визначення митної вартості товарів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 9 квітня 2008 р. № 339 на виконання вимог статей 41, 265 МК. За процедурою, встановленою цим Порядком, контроль за правильністю визначення митної вартості товарів

після закінчення їх митного контролю, митного оформлення та пропуску через митний кордон України здійснюється митними органами, зокрема і шляхом проведення камеральної перевірки. У разі якщо за його результатами виявлено обставини, що вплинули на рівень задекларованої митної вартості таких товарів, митний орган приймає рішення про визначення їх митної вартості за встановленою Державною митною службою України формою. У разі заниження податкового зобов'язання та його непогашення протягом 10 днів з дати надходження рішення митного органу про визначення митної вартості товару зазначений орган самостійно вживає заходів для донарахування сум податків і зборів (обов'язкових платежів) у встановленому Законом порядку.

Таким чином, за умови обґрунтованої підозри, що під час пропуску транспортного засобу через митний кордон України було допущено порушення законодавства України, митний ор-

ган має право продовжити здійснення митного контролю, за наслідками якого донарахувати обов'язкові платежі, якщо протиправні дії декларанта спричинили їх недобір.

Рішення касаційного суду у цій справі не відповідає наведеним вимогам законодавства, яке було чинним на час пропуску транспортного засобу через митний кордон України.

З урахуванням наведеного ухвала касаційного суду підлягає скасуванню з направленням справи на новий розгляд до цього ж суду.

Керуючись статтями 241—243 КАС, Верховний Суд України **п о с т а н о в и в:**

Заяву Митниці задовольнити.

Ухвалу Вищого адміністративного суду України від 12 липня 2011 р. скасувати, справу направити на новий касаційний розгляд.

Постанова є остаточною і не може бути оскаржена, крім випадку, встановленого п. 2 ч. 1 ст. 237 КАС.

Віднесення до складу витрат на придбання векселів в окремому «ціннопаперовому» обліку вартості векселів, емітованих покупцями цінних паперів та інших товарів у платника податку-позивача, якими здійснено розрахунок за поставлені цінні папери та інші товари, ґрунтується на законі (підпункт 7.6.1 п. 7.6 ст. 7 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств») та позиції Державної податкової адміністрації України, викладеній, зокрема, в її листі від 19 березня 2008 р. № 2466/6/15-0216, а також у п. 2.3 Методичних рекомендацій щодо здійснення перевірок суб'єктів господарювання, які використовують цінні папери у фінансово-господарській діяльності, та порядку документування виявлених порушень податкового законодавства, викладених у додатку до листа Державної податкової адміністрації України від 23 червня 2006 р. № 11927/7/23-1017.

Аналіз положень підпунктів 7.6.1, 7.6.3 та 7.6.4 п. 7.6. ст. 7 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» дає підстави вважати, що формування витрат на придбання цінних паперів не пов'язується з фактом їх наступного продажу (моментом продажу)

ПОСТАНОВА ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

11 квітня 2011 р. Верховний Суд України, розглянувши в порядку письмового провадження справу за позовом товариства з обмеженою відповідальністю «Пілон Інвест» (далі — ТОВ) до Державної податкової інспекції у Шевченківському районі м. Києва (далі — ДПІ) про скасування податкового повідомлення-рішення, **в с т а н о в и в:**

У березні 2005 р. ТОВ звернулося до суду з позовом про визнання недійсним податкового повідомлення-рішення ДПІ від 2 березня 2005 р. № 139/23-6/32532383, яким йому визначено податкове зобов'язання з податку на прибуток підприєм-

ства у розмірі 2 млн 278 тис. 334 грн 44 коп. (у тому числі 938 тис. 137 грн 71 коп. штрафних санкцій).

На обґрунтування позову ТОВ послалося на те, що висновок ДПІ про порушення ТОВ підпункту 7.6.3 п. 7.6 ст. 7 та підпункту 4.1.3 п. 4.1 ст. 4 Закону від 28 грудня 1994 р. № 334/94-ВР «Про оподаткування прибутку підприємств» (чинного на час виникнення спірних правовідносин; далі — Закон) у зв'язку із заниженням податку на прибуток та завищенням суми збитків, отриманих від операцій із цінними паперами за 9 місяців 2004 р., є протиправним.

Справа судами розглядалася неодноразово.

За результатами останнього розгляду постановою Окружного адміністративного суду м. Києва від 28 липня 2009 р. позов ТОВ задоволено.

Київський апеляційний адміністративний суд постановою від 15 червня 2010 р. скасував постанову суду першої інстанції, у задоволенні позову відмовив, пославшись на те, що ТОВ не здійснювало витрат на придбання векселів, отриманих від контрагентів, оскільки ці векселі були емітовані покупцями з метою розрахунку за продані їм товари та векселі, а отже, воно неправомірно віднесло 23 млн 920 тис. 586 грн 92 коп. до складу витрат в окремому податковому обліку фінансових результатів операцій з цінними паперами та деривативами.

Ухвалою Вищого адміністративного суду України від 9 листопада 2010 р. постанову суду апеляційної інстанції скасовано та залишено в силі постанову Окружного адміністративного суду м. Києва від 28 липня 2009 р.

Задовольняючи позовні вимоги, суд першої інстанції, з висновком якого погодився суд касаційної інстанції, визнав, що позовні вимоги ТОВ обґрунтовані, а податковий орган неправильно визначив об'єкт оподаткування при донарахуванні суми податку на прибуток.

У заяві про перегляд Верховним Судом України ухвали суду касаційної інстанції з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 237 КАС, ДПІ просило скасувати ухвалу Вищого адміністративного суду України від 9 листопада 2010 р. та направити справу на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Заява про перегляд оскаржуваної ухвали касаційного суду підлягає задоволенню з таких підстав.

Вищий адміністративний суд України, допускаючи справу до провадження Верховного Суду України, виходив із того, що в доданій до заяви ДПІ ухвалі цього ж суду від 30 жовтня 2008 р. по-іншому, ніж у справі, що розглядається, застосовано підпункт 7.6.3 п. 7.6 ст. 7 Закону.

Так, у справі, в якій до заяви додано ухвалу Вищого адміністративного суду України від 30 жовтня 2008 р., суди при вирішенні спору дійшли висновку, що віднесення суми коштів, сплачених платником податку як внесок до статутного фонду іншого підприємства, до складу витрат за операціями з цінними паперами і деривативами є неправомірним, оскільки товариство здійснило саме пряму інвестицію до статутного фонду в обмін на корпоративні права, емітовані такою юридичною особою, тобто на поворотній основі, а не придбані як товар у покупця за компенсацією їх вартості.

У справі, що розглядається, касаційний суд визнав обґрунтованим віднесення ТОВ до складу витрат в окремому податковому обліку фінансових результатів операцій з цінними паперами та деривативами вартості векселів, емітованих покупцями цінних паперів та інших товарів у платника податку-позивача, якими здійснено розрахунок за поставлені цінні папери та інші товари. Тобто в обох випадках предметом доказування є правомірність віднесення вартості цінних паперів до складу витрат на їх придбання в окремому «ціннопаперовому» обліку відповідно до п. 7.6 ст. 7 Закону (оподаткування операцій з цінними паперами та деривативами).

Верховний Суд України погоджується з тим, що висновок суду касаційної інстанції в ухвалі, яка переглядається, правильний. Віднесення до складу витрат на придбання векселів в окремому «ціннопаперовому» обліку вартості векселів, емітованих покупцями цінних паперів та інших товарів у платника податку-позивача, якими здійснено розрахунок за поставлені цінні папери та інші товари, ґрунтується на законі (підпункт 7.6.1 п. 7.6 ст. 7 Закону) та позиції Державної податкової адміністрації України (далі — ДПА), викладеній, зокрема, в її листі від 19 березня 2008 р. № 2466/6/15-0216, а також у п. 2.3 Методичних рекомендацій щодо здійснення перевірок суб'єктів господарювання, які використовують цінні папери у фінансово-господарській діяльності, та Порядку документування виявлених порушень податкового законодавства, викладених у додатку до листа ДПА від 23 червня 2006 р. № 11927/7/23-1017.

Водночас твердження Вищого адміністративного суду України з посиланням на листи ДПА від 16 липня 2004 р. № 13292/7/15-1117, від 2 березня 2005 р. № 1799/6/15-1116 та від 14 травня 2005 р. № 9265/7/15-1117 про те, що право на таке віднесення виникає у платника податку лише за наслідками звітного періоду, в якому цей платник продає такі векселі, суперечить приписам Закону.

Так, відповідно до підпункту 7.6.1 п. 7.6 ст. 7 Закону платник податку веде окремий податковий облік фінансових результатів операцій з цінними паперами (у тому числі іпотечними сертифікатами участі, іпотечними сертифікатами з фіксованою дохідністю та сертифікатами фондів операцій з нерухомістю) і деривативами у розрізі окремих видів цінних паперів, а також фондових та товарних деривативів.

У підпунктах 7.6.3 та 7.6.4 цього ж пункту Закону визначено, що під терміном «витрати» слід розуміти суму коштів або вартість майна, спла-

чену (нараховану) платником податку продавцю цінних паперів та деривативів як компенсація їх вартості, а під терміном «доходи» — суму коштів або вартість майна, отриману (нараховану) платником податку від продажу, обміну або інших способів відчуження цінних паперів та деривативів, збільшену на вартість будь-яких матеріальних цінностей чи нематеріальних активів, які передаються платнику податку у зв'язку з таким продажем, обміном або відчуженням.

Аналіз наведених норм дає підстави вважати, що формування витрат на придбання цінних паперів не пов'язується з фактом їх наступного продажу (моментом продажу).

З урахуванням наведеного ухвала касаційного суду підлягає скасуванню з направленням

справи на новий розгляд до цього суду, під час здійснення якого з урахуванням дат конкретних операцій слід з'ясувати чи не призвела помилка у визначенні моменту збільшення витрат на придбання цінних паперів до неправильного остаточного судження.

Керуючись статтями 241—243 КАС, Верховний Суд України **п о с т а н о в и в:**

Заяву ДПП задовольнити.

Ухвалу Вищого адміністративного суду України від 9 листопада 2010 р. скасувати, справу направити на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Постанова Верховного Суду України є остаточною і оскарженню не підлягає, крім випадку, встановленого п. 2 ч. 1 ст. 237 КАС.

РІШЕННЯ У ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВАХ

Право передбачити в договорі обов'язок покупця сплачувати проценти на суму, що відповідає ціні товару, проданого в кредит, починаючи з дня передання товару продавцем, надано сторонам ч. 5 ст. 694 ЦК України, яка регулює правовідносини, пов'язані з продажем товару в кредит, та узгоджується із свободою договору, встановленою ст. 627 ЦК України, оскільки сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості

ПОСТАНОВА

Верховного Суду України від 30 травня 2011 р.
(в и т я г)

У липні 2010 р. іноземне підприємство «Брітїш Еко Систем Текнолоджи» (далі — Підприємство) звернулося до суду із позовом до товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий дім «Вассма» (далі — ТОВ) про стягнення процентів у розмірі 149 тис. 97 грн за несвоечасне погашення заборгованості за товарним кредитом згідно з договором купівлі-продажу від 5 травня 2008 р. № 52-ДО (далі — договір).

На обґрунтування позовних вимог Підприємство послалося на те, що ТОВ з порушенням передбачених у договорі строків частково сплатило суму товарного кредиту.

З огляду на зазначене позивач просив на підставі ст. 694 ЦК та п. 7.2 договору стягнути з відповідача проценти за користування товарним кредитом у період з 3 листопада 2009 р. (попередньої дати нарахування) по 6 липня 2010 р. (дати складання позовної заяви).

Господарський суд м. Києва ухвалою від 31 серпня 2010 р. за заявою Підприємства наклав арешт на кошти ТОВ на його рахунках в банках у розмірі 149 тис. 97 грн.

Київський апеляційний господарський суд, з яким погодився суд касаційної інстанції, постановою від 19 жовтня 2010 р. ухвалу та рішення Господарського суду м. Києва від 31 серпня 2010 р., яким позовні вимоги задоволено, скасував; прийняв нове рішення, яким відмовив у задоволенні позову.

Вищий господарський суд України свою постанову обґрунтував відсутністю правових підстав для задоволення позову, оскільки передбачені пунктами 7.1 та 7.2 договору штрафні санкції (пеня та проценти за прострочену заборгованість за товарним кредитом) фактично належать до одного виду юридичної відповідальності та не можуть стягуватись одночасно.

У заяві про перегляд постанови Вищого господарського суду України від 18 січня 2011 р. з підстав, передбачених статтею 111¹⁶ ГПК, Підприємство просило скасувати постанову суду касаційної інстанції, посилаючись на неоднакове застосування ним положень статей 536 та 694 ЦК. На обґрунтування заяви додано копії постанов Вищого господарського суду України в аналогічних справах від 21 липня 2009 р. у справі № 41/13-09, від 4 березня 2010 р. у справі № 11/434, в яких, на думку заявника, висловлені протилежні правові позиції у подібних правовідносинах.

Вищий господарський суд України ухвалою від 14 квітня 2011 р. допустив до провадження господарську справу № 42/252 для перегляду Верховним Судом України постанови Вищого господарського суду України від 18 січня 2011 р.

Перевіривши наведені у заяві доводи, Верховний Суд України дійшов висновку, що заява підлягає задоволенню з таких підстав.

Господарські суди встановили, що за умовами договору, укладеного 5 травня 2008 р. між Підприємством та ТОВ, позивач зобов'язався передати, а відповідач — прийняти та сплатити вартість пестицидів з відстрочкою платежу на умовах оплати 0,02 % річних за користування товарним кредитом у період з моменту фактичного відвантаження отриманого на умовах товарного кредиту товару до моменту оплати його вартості.

Сторони підписали специфікації від 15 травня 2008 р. № 1 та від 28 травня 2008 р. № 2, які є невід'ємною частиною договору, і в яких погодили асортимент, кількість, ціну, дати поставок та умови оплати товару.

Відповідно до специфікацій покупець мав перерахувати на поточний рахунок продавця 20 % від вартості поставки товару відповідно до 25 травня та 30 травня 2008 р., а на залишок заборгованості Підприємство надавало ТОВ товарний кредит з відстрочкою платежу до 25 листопада 2008 р.

На виконання умов договору продавець передав, а покупець прийняв у власність товар — пестициди загальною сумою 2 млн 256 тис. 106 грн.

Сума товарного кредиту становила 1 млн 804 тис. 885 грн, з яких 160 тис. 610 грн ТОВ сплатило у передбачений договором строк (до 25 листопада 2008 р.), а 1 млн 38 тис. 186 грн — з порушенням строку оплати (у період з 19 лютого по 5 травня 2009 р.).

Станом на 6 липня 2010 р. несплачений товарний кредит становив 606 тис. 88 грн.

Суму основного боргу з урахуванням індексації та пеню, що передбачені відповідно пунктами 7.1 і

7.2 договору, а також проценти за прострочену заборгованість за товарним кредитом у період до 3 листопада 2009 р. стягнуті з ТОВ рішеннями господарських судів у справах № 48/377, № 11/433 та № 53/640.

Таким чином, предметом розгляду у справі є сума процентів за прострочену заборгованість за товарним кредитом у розмірі 149 тис. 97 грн, що нарахована позивачем у період з 3 листопада 2009 р. (попередня дата нарахування) по 6 липня 2010 р. (дата складання позовної заяви).

Відповідно до ст. 199 ГК виконання господарського зобов'язання забезпечується заходами захисту прав та відповідальності учасників господарських відносин, передбаченими цим Кодексом та іншими законами. За погодженням сторін можуть застосовуватися передбачені законом або такі, що йому не суперечать, види забезпечення виконання зобов'язань, які звичайно застосовуються у господарському (діловому) обігу.

До відносин щодо забезпечення виконання зобов'язань учасників господарських відносин застосовуються відповідні положення ЦК.

Отже, суб'єкти господарських відносин при укладенні договору наділені законодавцем правом забезпечувати виконання господарських зобов'язань установленням окремого виду відповідальності.

Частиною 1 ст. 216 ГК передбачено, що учасники господарських відносин несуть господарсько-правову відповідальність за правопорушення у сфері господарювання шляхом застосування до правопорушників господарських санкцій на підставах і в порядку, передбачених цим Кодексом, іншими законами та договором.

Види такої відповідальності за невиконання або неналежне виконання зобов'язань за договором сторони передбачили в розд. 7 договору.

Так, відповідно до п. 7.1 договору за порушення покупцем термінів оплати товару, обумовлених у специфікаціях до договору, він сплачує продавцеві неустойку у вигляді пені в розмірі подвійної облікової ставки Національного банку України від своєчасно несплаченої суми заборгованості за кожен день прострочення оплати.

Такий вид забезпечення виконання зобов'язань та його розмір встановлені ст. 549 ЦК, ч. 6 ст. 231 ГК та статтями 1, 3 Закону від 22 листопада 1996 р. №543/96-ВР «Про відповідальність за не своєчасне виконання грошових зобов'язань».

У п. 7.2 договору сторони за порушення термінів погашення заборгованості за товарним кредитом згідно з умовами оплати передбачили,

починаючи з дати виникнення простроченої заборгованості, нарахування на суму заборгованості процентів за користування товарним кредитом із розрахунку 0,1 % за кожен день прострочення оплати.

Таке право передбачити в договорі обов'язок покупця сплачувати проценти на суму, що відповідає ціні товару, проданого в кредит, починаючи від дня передання товару продавцем, надано сторонам ч. 5 ст. 694 ЦК, яка регулює правовідносини, пов'язані з продажем товару в кредит, та узгоджується із свободою договору, встановленою ст. 627 ЦК, оскільки сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості.

Вищий господарський суд України дійшов хибного висновку про те, що відповідальність

покупця, передбачена п. 7.2 договору, фактично дублює його відповідальність за п. 7.1 договору, а тому встановлені цими пунктами штрафні санкції не можуть застосовуватись одночасно, — і він суперечить висновкам цього суду в інших за змістом судових рішеннях у подібних правовідносинах, зокрема, у справах № 41/13-09 та № 11/434.

Отже, у справі, що розглядається, касаційний суд неправильно застосував норми матеріально-го права.

З огляду на викладене та керуючись статтями 111²³—111²⁵ ГПК, Верховний Суд України постановив: заяву Підприємства задовольнити, постанову Вищого господарського суду України від 18 січня 2011 р. скасувати, справу направити на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Постанова є остаточною і може бути оскаржена тільки на підставі, встановленій п. 2 ч. 1 ст. 111¹⁶ ГПК.

Відповідно до ст. 392 ЦК України власник майна може пред'явити позов про визнання його права власності, якщо це право оспорується або не визнається іншою особою, а також у разі втрати ним документа, який засвідчує його право власності

ПОСТАНОВА

*Верховного Суду України від 20 червня 2011 р.
(в и т я г)*

Міністерство транспорту та зв'язку України (далі — Міністерство) звернулось до суду з позовом до Головного управління комунальної власності м. Києва виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) (далі — Управління), треті особи — державне територіально-галузеве об'єднання «Південно-Західна залізниця» (далі — Залізниця), Київська міська рада, Інспекція державного архітектурно-будівельного контролю у м. Києві, про визнання права державної власності на будівлю трансформаторної підстанції, розташовану за адресою: м. Київ, вул. Електриків, що знаходиться в господарському віданні Залізниці, яка входить до сфери управління Міністерства.

Позов заявлено через відмову Управління видати Залізниці свідоцтво про право державної власності на будівлю трансформаторної підстанції, що, на думку позивача, фактично є невизнанням (оспорюванням) відповідачем цього права.

Господарський суд м. Києва рішенням від 8 вересня 2010 р., залишеним без змін поста-

новою Київського апеляційного господарського суду від 1 грудня 2010 р., в позові відмовив повністю.

Вищий господарський суд України постановою від 7 лютого 2011 р. залишив без змін постанову Київського апеляційного господарського суду від 1 грудня 2010 р.

В основу постанови касаційного суду покладені висновки господарських судів нижчих інстанцій про те, що відповідач не оспорує та не заперечує право державної власності на будівлю трансформаторної підстанції, а відмовляє у видачі свідоцтва про право державної власності з тих підстав, що Залізниця не надала необхідні документи для його оформлення.

Залізниця в порядку ст. 111¹⁹ ГПК подала заяву про перегляд Верховним Судом України постанови Вищого господарського суду України від 7 лютого 2011 р. у справі № 36/237 з підстави неоднакового застосування судом касаційної інстанції статей 328, 329, 331, 392 ЦК, ст. 30 Закону від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» (далі — Закон № 280/97-ВР),

статей 3, 4 Закону від 1 липня 2004 р. № 1952-IV «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень»¹ (далі — Закон № 1952-IV) у правовідносинах з визнання права власності на нерухоме майно.

На обґрунтування неоднакового застосування касаційним судом норм матеріального права заявник надав постанови Вищого господарського суду України від 17 квітня 2008 р. у справі № 3/547-07, від 30 липня 2009 р. у справі № 35/416, від 17 лютого 2010 р. у справі № 40/281, від 4 березня 2010 р. у справі № 45/137, від 15 липня 2010 р. у справі № 40/264, від 7 вересня 2010 р. у справі № 4/442, від 15 лютого 2011 р. у справі № 6/313, від 16 лютого 2011 року у справах № 11/188 та № 11/190, в яких висловлені правові позиції, зокрема, про те, що власник майна може пред'явити позов про визнання його права власності, якщо це право оспорується або не визнається іншою особою, а також у разі втрати ним документа, який засвідчує його право власності.

Вищий господарський суд України ухвалою від 27 квітня 2011 р. у справі № 36/237 вирішив питання про допуск справи до провадження для перегляду Верховним Судом України постанови Вищого господарського суду України від 7 лютого 2011 р.

Верховний Суд України ухвалами від 16 травня 2011 р.: відкрив провадження з перегляду постанови Вищого господарського суду України від 7 лютого 2011 р.; витребував матеріали справи; доручив голові Науково-консультативної ради при Верховному Суді України разом з відповідними фахівцями цієї ради підготувати науковий висновок щодо неоднакового застосування судом касаційної інстанції статей 328, 329, 331, 392 ЦК, ст. 30 Закону № 280/97-ВР, статей 3, 4 Закону № 1952-IV у правовідносинах щодо визнання права власності на нерухоме майно; визначив Кабінет Міністрів України органом державної влади, представники якого можуть дати пояснення в суді щодо суті правового регулювання норм матеріального права, неоднаково застосованих судом касаційної інстанції.

Заслухавши суддю-доповідача, пояснення представників сторін, дослідивши викладені у заяві доводи, Верховний Суд України вважає, що заява не підлягає задоволенню з таких підстав.

Господарські суди встановили, що Залізниця, яка входить до сфери управління Міністерства (правонаступником якого є Міністерство інфраструктури України), звернулась до Управління для

оформлення права державної власності на об'єкт нерухомого майна — будівлю трансформаторної підстанції загальною площею 27, 3 м², розташовану за адресою: м. Київ, вул. Електриків, що знаходиться в господарському віданні Залізниці та обліковується на балансі її відокремленого підрозділу — Київської дистанції електропостачання.

Управління листом від 27 грудня 2007 р. № 042/13/1-9297 відмовило Залізниці в оформленні та видачі свідоцтва про право державної власності на будівлю підстанції, оскільки надані документи не оформлені відповідно до вимог Положення про порядок оформлення права власності на об'єкти нерухомого майна, затвердженого розпорядженням Київської міської державної адміністрації від 31 серпня 2001 р. № 1820, та не містять усіх необхідних для оформлення такого права документів, зокрема:

- документів щодо відведення земельної ділянки під будівництво об'єкта та дозволу на будівництво;

- акта про прийняття об'єкта в експлуатацію;

- розпорядження районної в м. Києві державної адміністрації про присвоєння поштової адреси;

- документів щодо закріплення об'єкта на праві господарського відання або інші документи, що підтверджують належність зазначеного об'єкта Залізниці;

- документів, що підтверджують фінансування будівництва (платіжні доручення або інші документи);

- дозволу органу, уповноваженого управляти майном, на оформлення права власності на об'єкт, який перебуває на балансі відокремленого підрозділу Залізниці — Київської дистанції електропостачання, із зазначенням назви об'єкта, адреси та площі;

- довідки за підписом керівника та головного бухгалтера про те, що об'єкт нерухомого майна (із зазначенням назви, площі, інвентарної літери та адреси об'єкта), на який оформляється право власності, перебуває на балансі Залізниці, не проданий, не подарований, не переданий, не обтяжений.

Міністерство, заявляючи позов про визнання права державної власності на будівлю трансформаторної підстанції, мотивувало позовні вимоги відмовою Управління в оформленні та видачі свідоцтва про право державної власності Залізниці на об'єкт нерухомості, що свідчить, на думку позивача, про невизнання та оспорування відповідачем такого права.

Отже, предметом спору у даній справі є визнання права державної власності на нерухоме майно з підстав відмови відповідачем в оформленні тако-

¹ Цей Закон у новій редакції (зміни внесені відповідно до Закону від 11 лютого 2010 р. № 1878-VI) має назву «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень».

го права суб'єкту господарювання, що входить до сфери управління центрального органу державної виконавчої влади, через ненадання ним необхідних документів для оформлення такого права.

Статтею 326 ЦК встановлено, що від імені та в інтересах держави Україна право власності здійснюють відповідно органи державної влади. Управління майном, що є у державній власності, здійснюється державними органами, а у випадках, передбачених законом, може здійснюватися іншими суб'єктами.

Відповідно до ч. 5 ст. 22 ГК держава реалізує право державної власності у державному секторі економіки через систему організаційно-господарських повноважень відповідних органів управління щодо суб'єктів господарювання, що належать до цього сектора і здійснюють свою діяльність на основі права господарського відання або права оперативного управління.

Статтею 392 ЦК встановлено, що власник майна може пред'явити позов про визнання його права власності, якщо це право оспорується або не визнається іншою особою, а також у разі втрати ним документа, який засвідчує його право власності.

Частиною 1 ст. 182 ЦК встановлено, що право власності та інші речові права на нерухомі речі, обмеження цих прав, їх виникнення, перехід і припинення підлягають державній реєстрації.

Порядок проведення державної реєстрації прав на нерухомість та підстави відмови в ній встановлюються законом (ч. 4 ст. 182 ЦК).

Статтею 4 Закону № 1952-IV (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) встановлено, що обов'язковій державній реєстрації підлягають речові права на нерухоме майно, що знаходиться на території України, фізичних та юридичних осіб, держави, територіальних громад, іноземців та осіб без громадянства, іноземних юридичних осіб, міжнародних організацій, іноземних держав.

Згідно з п. 6.1 Тимчасового положення про порядок реєстрації прав власності на нерухоме майно, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 7 лютого 2002 р. № 7/5 (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин), встановлено, що оформлення права власності на об'єкти нерухомого майна проводиться з видачею свідоцтва про право власності місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування.

Управління діє відповідно до Положення про Головне управління комунальної власності м. Києва виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації; далі —

Положення), затвердженого рішенням Київської міської ради від 10 липня 2003 р. № 584/744.

Згідно з підпунктом 28 п. 7 цього Положення Управління здійснює у встановленому порядку оформлення права власності на об'єкти нерухомого майна (нежилі будинки, споруди, приміщення) з видачею свідоцтв про право власності.

Відповідно до підпункту 4.1 п. 4 Положення про порядок оформлення права власності на об'єкти нерухомого майна, затвердженого розпорядженням Київської міської державної адміністрації від 31 серпня 2001 р. № 1820 та зареєстрованого в Київському міському управлінні юстиції 31 серпня 2001 р. за № 62/364, Управління здійснює оформлення права власності та видає свідоцтва про право власності фізичним та юридичним особам на об'єкти нежитлового фонду (крім нежитлових приміщень у будинках, реконструкція або будівництво яких фінансується Головним управлінням житлового забезпечення Київської міської державної адміністрації та інших об'єктів нежитлового фонду, право власності на які оформляється Головним управлінням житлового забезпечення Київської міської державної адміністрації).

Отже, Управління здійснює оформлення та видачу свідоцтв про право власності на нерухоме майно, і в даній справі, не перебуваючи з позивачем у правовідносинах щодо здійснення ним прав володіння, користування та розпорядження майном, щодо якого заявлені позовні вимоги про визнання права власності, не оспорує та не претендує на таке право.

Таким чином, встановивши, що відповідач не оспорує право державної власності на об'єкт нерухомості, а відмовляє в його оформленні та видачі свідоцтва з підстав ненадання всіх необхідних документів для оформлення такого права, господарський суд першої інстанції, з висновками якого погодилися апеляційний господарський суд та суд касаційної інстанції, обґрунтовано відмовив Міністерству у позові.

За таких обставин відсутні підстави для скасування законної постанови Вищого господарського суду України від 7 лютого 2011 р. справи № 36/237 та направлення справи на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 111¹⁴—111²⁶ ГПК, Верховний Суд України у задоволенні заяви Залізничі про перегляд постанови Вищого господарського суду України від 7 лютого 2011 р. відмовив.

Постанова є остаточною і може бути оскаржена тільки на підставі, встановленій п. 2 ч. 1 ст. 111¹⁶ ГПК.

РІШЕННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

Відповідно до частин 1, 3 ст. 5 КК України закон про кримінальну відповідальність, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, має зворотну силу у часі, тобто поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності, у тому числі на осіб, які відбувають покарання або відбули покарання, але мають судимість.

Судові рішення змінено, оскільки суд призначив покарання особі, засудженій за злочин, передбачений ч. 3 ст. 215 КК України 1960 р., без урахування зазначених вимог кримінального закону, на що не звернула увагу апеляційна інстанція, переряючи цю справу в апеляційному порядку

УХВАЛА

колегії суддів Судової палати у кримінальних справах
Верховного Суду України від 9 лютого 2012 р.
(в и т я г)

Сокальський районний суд Львівської області вироком від 6 жовтня 2006 р. засудив І.С. за ч. 3 ст. 215 КК 1960 р. на вісім років позбавлення волі з позбавленням права керувати транспортними засобами строком на п'ять років.

За вироком суду І.С. визнано винуватим і засуджено за те, що він 8 грудня 1995 р. приблизно опівночі, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, керуючи належним йому автомобілем, в момент погіршення видимості у напрямку руху, порушив вимоги пунктів 1.3, 1.4, 2.1, 2.8, 12.1, 12.2, 19.2. Правил дорожнього руху, виїхав на праве узбіччя, де сталося зіткнення автомобіля з деревом. Внаслідок дорожньо-транспортної пригоди пасажири автомобіля І.Б. та малолітня Б.Ю. отримали тілесні ушкодження, від яких настала їх смерть.

Апеляційний суд Львівської області ухвалою від 23 лютого 2007 р. вирок щодо І.С. залишив без змін.

Заступник прокурора Львівської області, як видно зі змісту клопотання, порушив питання про зміну судових рішень щодо І.С. у зв'язку з неправильним застосуванням кримінального закону. Він вважав, що суд необгрунтовано призначив І.С. додаткове покарання у виді позбавлення права керувати транспортними засобами на строк п'ять років, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 55 КК це покарання може бути призначене лише на строк від одного до трьох років. Відповідно до санкції ч. 3 ст. 286 цього ж Кодексу, за якою засуджено І.С., максимальна межа додаткового покарання у виді позбавлення права керувати транспортними засобами становить три роки.

Перевіривши матеріали справи та обговоривши доводи, зазначені в клопотанні, судді Судової палати у кримінальних справах

Верховного Суду України дійшли висновку, що воно підлягає задоволенню.

Як убачається з вироку, дії І.С. кваліфіковані за ч. 3 ст. 215 КК в редакції Закону від 28 грудня 1960 р., що була чинна на час вчинення злочину, та йому призначено покарання за цей злочин у виді восьми років позбавлення волі з позбавленням права керувати транспортними засобами строком на п'ять років. Проте таке рішення суду не відповідає вимогам кримінального закону.

Санкція ч. 3 ст. 286 КК передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років із позбавленням права керувати транспортними засобами на строк до трьох років, тоді як санкція ч. 3 ст. 215 КК 1960 р. передбачала покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до п'ятнадцяти років із позбавленням права керувати транспортними засобами на строк до п'яти років або без такого.

Отже, новий кримінальний закон 2001 р., що діяв на час постановлення вироку 6 жовтня 2006 р., пом'якшував кримінальну відповідальність І.С. в частині призначення додаткового покарання у виді позбавлення права керувати транспортними засобами, а отже, мав зворотну дію в часі, оскільки відповідно до частин 1, 3 ст. 5 КК закон про кримінальну відповідальність, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, має зворотну силу у часі, тобто поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності, у тому числі на осіб, які відбувають покарання або відбули покарання, але мають судимість.

Визначаючи розмір додаткового покарання, яке належало призначити І.С., суд мав виходити

з вимог ч. 3 ст. 74 КК, відповідно до якої призначена засудженому міра покарання, що перевищує санкцію нового закону, знижується до максимальної межі покарання, встановленої санкцією нового закону, а отже, призначене І.С. судом за вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 215 КК 1960 р., додаткове покарання у виді позбавлення права керувати транспортними засобами підлягає зниженню до трьох років.

Оскільки Апеляційний суд Львівської області не виправив цю помилку місцевого суду, ухвала апеляційного суду, як і вирок, визнані такими, що підлягають зміні.

З урахуванням зазначеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України ухвалила рішення про зміну вироку Сокальського районного суду Львівської області від 6 жовтня 2006 р. та ухвали Апеляційного суду Львівської області від 23 лютого 2007 р. щодо І.С.

Ухвалено знизити призначене І.С. за ч. 3 ст. 215 КК 1960 р. додаткове покарання у виді позбавлення права керувати транспортними засобами від п'яти до трьох років та вважати його засудженим за ч. 3 ст. 215 КК 1960 р. на вісім років позбавлення волі з позбавленням права керувати транспортними засобами строком на три роки.

Згідно із ч. 1 ст. 54 КПК України суддя не може брати участі в розгляді кримінальної справи, зокрема, при наявності інших обставин, які викликають сумнів у його об'єктивності.

Висловлення суддею своєї позиції при вирішенні питання про повернення кримінальної справи на додаткове розслідування Європейський суд з прав людини розцінив як порушення п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

УХВАЛА

колегії суддів Судової палати у кримінальних справах

Верховного Суду України від 1 березня 2012 р.

(в и т я г)

Дарницький районний суд м. Києва вироком від 8 січня 2002 р. засудив:

— М.В. за ч. 4 ст. 189 КК на дев'ять років позбавлення волі з конфіскацією всього майна; за ч. 3 ст. 27 і ч. 2 ст. 146 КК на п'ять років позбавлення волі.

На підставі ст. 42 КК 1960 р. за сукупністю злочинів М.В. призначено остаточне покарання у виді позбавлення волі строком на десять років із конфіскацією всього майна.

На підставі ст. 54 КК М.В. як офіцера запасу Служби безпеки України позбавлено військового звання капітан.

За ст. 208 КК 1960 р. М.В. виправдано у зв'язку із недоведеністю його участі у вчиненні злочину;

— М.М. за ч. 4 ст. 189 КК на вісім років позбавлення волі з конфіскацією всього майна; за ч. 2 ст. 146 КК на чотири роки і шість місяців позбавлення волі; за ст. 304 КК на три роки позбавлення волі.

На підставі ст. 42 КК 1960 р. за сукупністю злочинів М.М. призначено остаточне покарання у виді позбавлення волі строком на дев'ять років з конфіскацією всього майна.

Цим же вироком засуджено Т. і К., судові рішення щодо яких не оскаржуються.

Постановлено стягнути з усіх засуджених у солідарному порядку на користь потерпілого А.В. 58 тис. 795 грн на відшкодування матеріальної шкоди, а також на користь А.В. та неповнолітнього А.О. по 30 тис. грн кожному на відшкодування моральної шкоди; на користь держави по 12 грн 40 коп. із кожного судових витрат за проведення дактилоскопічної експертизи.

Вирішено питання про речові докази.

Апеляційний суд м. Києва ухвалою від 21 червня 2002 р. вирок місцевого суду змінив, зменшивши суму матеріальної шкоди, що підлягає стягненню із засуджених, до 4 тис. 795 грн. Суд також уточнив вступну частину вироку, зазначивши, що М.М. одружений і виключив із мотивувальної частини вироку вказівку про врахування судом при призначенні засудженим покарання того, що вони в повній мірі у вчиненні злочинів щиросердно не розкаялися.

У решті вирок залишено без змін.

Колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України ухвалою від 10 квітня 2003 р. у задоволенні касаційних скарг щодо засуджених М.В. та М.М. відмовила.

М.В. та М.М. засуджено за умисні злочини, вчинені ними за таких обставин.

У середині грудня 1999 р. М.В. з метою викрадення неповнолітнього А.О. та вимагання у його батька А.В. грошей за повернення сина організував злочинну групу, до якої увійшли М.М., Т., К. і Я., щодо останнього з яких постановою суду застосовано примусові заходи виховного характеру.

М.В. розробив план вчинення злочину та розподілив ролі між учасниками злочинної групи, показав фотокартку неповнолітнього А.О., вказав інформацію про місце його проживання та навчання, визначив дії кожного із учасників у викраденні дитини, подальшого її утримання та отримання викупу за її повернення.

Згідно з розробленим планом із середини грудня 1999 р. по 12 лютого 2000 р. М.М., Т., К. і Я. стежили за неповнолітнім А.О. і доповідали про результати спостереження М.В.

Після проведення необхідних підготовчих дій на початку лютого 2000 р. М.В. зустрівся з М.М. та визначив дату викрадення дитини — 12 лютого 2000 р., а останній повідомив про це інших співучасників.

12 лютого 2000 р. М.М., Т., К. та Я. з 14 год. спостерігали за переміщенням А.О. Цього ж дня о 16 год. 15 хв. вони його викрали, заштовхавши до салону автомобіля, та перевезли в гараж автокооперативу, а згодом за наказом М.В. у квартиру, яку орендував К., де й утримували його.

Того ж дня приблизно о 21 год. 40 хв. М.В. із телефонного автомата зателефонував до А.В. і, погрожуючи фізичною розправою над його сином, вимагав 500 тис. грн.

Про викрадення свого сина А.В. одразу повідомив правоохоронні органи. Усвідомивши, що пошуком дитини активно займаються правоохоронні органи, М.В. наказав М.М., а той повідомив про це іншим учасникам, відпустити А.О. додому. У квартирі неповнолітній А.О. перебував до 21 год. 13 лютого 2000 р.

Крім того, М.М., завідомо знаючи, що Я. є неповнолітнім, втягнув його в злочинну діяльність, запропонувавши взяти участь у викраденні неповнолітнього А.О.

У клопотанні щодо перегляду судових рішень із підстав, передбачених пунктами 2, 3 ч. 1 ст. 400⁴ КПК, захисник, діючи в інтересах М.В. та М.М., просив оскаржувати судові рішення щодо обох засуджених скасувати, а кримінальну справу закрити у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності. При цьому він посилався на пункти 2, 3 ч. 1 ст. 400⁴, ч. 3 ст. 400⁹ КПК (в редакції, чинній до 30 липня 2010 р.), п. 4 ч. 1 ст. 54, ст. 56, п. 2 ч. 2 ст. 370, п. 5 ч. 1 ст. 71 КПК, ст. 48 КК 1960 р., ст. 58

Конституції України, ст. 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція), ст. 10 Закону від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (далі — Закон № 3477-IV).

На обґрунтування свого прохання захисник навів рішення Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ) від 10 грудня 2009 р. в справі від 10 грудня 2009 р. «Мироненко і Мартенко проти України», в якому було констатовано порушення пунктів 3, 4 і 5 ст. 5 та п. 1 ст. 6 Конвенції. Зокрема, він звернув увагу на те, що ЄСПЛ визнав порушення принципу безсторонності суду, оскільки справу по суті розглядав суддя Дарницького районного суду м. Києва, який направляв справу на додаткове розслідування та у постанові від 17 серпня 2000 р. висловив думку щодо кваліфікації дій Мироненка та Мартенка, а саме: про наявність в їх діях більш тяжкого складу злочину — вимагання.

Крім того, захисник зауважив на тому, що під час розгляду справи в суді першої інстанції захист заявляв клопотання про відвід судді, яке було відхилено, а доводи в апеляційних та касаційних скаргах про розгляд справи незаконним складом суду вищі суди залишили поза увагою.

За поданням п'яти суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України клопотання захисника внесено на судовий розгляд щодо перегляду судових рішень із підстав, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 400⁴ КПК.

Перевіривши матеріали справи та обговоривши доводи клопотання, судді Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України дійшли висновку, що воно підлягає задоволенню частково з таких підстав.

Стаття 6 Конвенції гарантує кожному право на справедливий суд. Відповідно до п. 1 зазначеної статті кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, установленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.

Наявність безсторонності визначається за допомогою суб'єктивного та об'єктивного критеріїв.

За суб'єктивним критерієм оцінюється особисте переконання та поведінка конкретного судді, тобто чи виявляв суддя упередженість або безсторонність у даній справі.

Відповідно до об'єктивного критерію визначається, серед інших аспектів, чи забезпечував

суд як такий та його склад відсутність будь-яких сумнівів у його безсторонності.

Згідно з ч. 1 ст. 54 КПК суддя не може брати участі в розгляді кримінальної справи, зокрема, при наявності інших обставин, які викликають сумнів у його об'єктивності.

Із матеріалів справи убачається, що 17 серпня 2000 р. Дарницький районний суд м. Києва ухвалив постанову, якою кримінальну справу щодо Теселька та Кострубського направив прокурору м. Києва для проведення додаткового розслідування.

У постанові суд висловив думку про наявність підстав для пред'явлення притягнутим до кримінальної відповідальності особам, а також Мироненку та Мартенку як особам, щодо яких застосовано положення Закону від 11 травня 2000 р. № 1713-III «Про амністію», обвинувачення про більш тяжкий злочин — вимагання.

Під час додаткового розслідування начальник відділу прокуратури скасував постанови органу дізнання від 7 червня 2000 р. про закриття кримінальної справи щодо М.В. та М.М. на підставі п. 4 ч. 1 ст. 6 КПК, а також постанову органу дізнання від 12 травня 2000 р. про відмову в порушенні кримінальної справи щодо М.В., М.М., Т. і К. за ознаками складу злочину, передбаченого ст. 144 КК 1960 р. У подальшому М.В. та М.М. було пред'явлено обвинувачення, у тому числі у вимозі передачі чужого майна, а саме 500 тис. грн., потерпілим А.В. з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень його неповнолітньому сину А.О., вчинених організованою групою.

У судовому засіданні 20 березня 2001 р. та 16 липня 2001 р. підсудні М.В., М.М., Т. і К., а також їх захисники заявляли клопотання про відвід судді у зв'язку з його упередженістю. Своє прохання вони обґрунтовували тим, що в частині обвинувачення за ч. 3 ст. 144 КК 1960 р. побудовано на впізнанні потерпілим А.В. голосу М.В., проведеним із порушенням процесуальних норм за вказівкою, викладеною у зазначеній вище постанові суду від 17 серпня 2000 р. про направлення справи на додаткове розслідування, а також тим, що суддя у цій постанові висловив думку щодо кваліфікації дій обвинувачених та наявності в їх діях більш тяжкого складу злочину — вимагання.

Постановами в.о. голови Дарницького районного суду м. Києва відповідно від 20 березня 2001 р. та 23 липня 2001 р. заявлені відводи було відхилено, оскільки в діях судді не виявили упередженості.

8 січня 2002 р. у справі постановлено вирок під головуванням того ж судді.

ЄСПЛ у зазначеному вище рішенні нагадав, що згідно з ustalеною практикою ЄСПЛ наявність безсторонності має визначатися для дотримання п. 1 ст. 6 Конвенції за допомогою суб'єктивного та об'єктивного критеріїв. За суб'єктивним критерієм оцінюється особисте переконання та поведінка конкретного судді, тобто чи виявляв суддя упередженість або безсторонність у цій справі. Відповідно до об'єктивного критерію визначається, серед інших аспектів, чи забезпечив суд відсутність будь-яких сумнівів у його безсторонності. У кожній окремій справі слід визначити, чи мають стосунки, що розглядаються, таку природу та ступінь, що свідчать про те, що суд не є безсторонним.

У рішенні в справі «Мироненко та Мартенко проти України» ЄСПЛ дійшов висновку, що український суд не був безсторонним за об'єктивним критерієм.

На обґрунтування свого висновку ЄСПЛ звернув увагу на те, що, застосовуючи об'єктивний критерій, слід з'ясувати, чи існують, окрім самої поведінки судді, певні факти, які можуть бути підставою для сумніву в його безсторонності. Тобто при визначенні наявності у відповідній справі законних підстав сумніватися в безсторонності певного судді позиція особи, про яку йдеться, має важливе, але не вирішальне значення. Вирішальне значення при цьому матиме можливість вважати такі сумніви об'єктивно обґрунтованими.

ЄСПЛ зазначав, що ухвалою від 17 серпня 2000 р. суддя повернув кримінальну справу стосовно Теселька та Кострубського на додаткове розслідування, висловивши думку, що зазначені вище підсудні та заявники вдалися до вимагання і цей факт не був розслідуваний правоохоронними органами. Такі формулювання в його ухвалі як, наприклад, про те, що «оскільки в їх діях вбачається співучасть в скоєнні більш тяжкого злочину — вимагання», могли викликати обґрунтовані побоювання, що у судді вже сформувалася думка про вину заявників і що це може позначитися на його безсторонності в разі повторного направлення йому матеріалів цієї справи для розгляду.

Побоювання заявників щодо небезсторонності судді ЄСПЛ визнав об'єктивно обґрунтованими та оцінив як порушення п. 1 ст. 6 Конвенції.

Крім того, ЄСПЛ зауважив, що, розглядаючи апеляції заявників, суди вищих інстанцій проігнорували їхні доводи з цього приводу.

Як свідчать матеріали справи, на вирок місцевого суду засуджені М.В., М.М., Т., К. та їх захисники подали апеляції. Серед інших доводів в апеляціях також ішлося про розгляд справи незаконним складом суду.

Апеляційний суд м. Києва у рішенні від 21 червня 2002 р. зазначений довід залишив поза увагою.

Колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України, розглядаючи справу 10 квітня 2003 р. за касаційними скаргами засуджених М.В. та М.М., а також їх захисників, цей довід також належним чином не перевірила.

Наведені порушення кримінально-процесуального закону судді Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України вважають такими, що істотно вплинули на правильність оскаржуваних судових рішень.

Відповідно до положень п. «а» ч. 2 та п. «а» ч. 3 ст. 10 Закону № 3477-IV додатковими заходами індивідуального характеру з метою забезпечення відновлення порушених прав Стягувача є відновлення настільки, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який Стягувач

мав до порушення Конвенції. Таке відновлення здійснюється, зокрема, шляхом повторного розгляду справи судом, включаючи відновлення провадження у справі.

Враховуючи стадію провадження, на якій було допущено зазначене вище порушення, судді Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України вважають, що відновлення порушених прав М.В. та М.М. можливе при поверненні їм попереднього юридичного статусу підсудних.

Зважаючи на зазначене, оскаржувані судові рішення в частині засудження М.В. та М.М. визнані такими, що підлягають скасуванню, а справа направлена на новий судовий розгляд.

На підставі вищезазначеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України ухвалила рішення про скасування вироку Дарницького районного суду м. Києва від 8 січня 2002 р., ухвали Апеляційного суду м. Києва від 21 червня 2002 р. та ухвали колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 10 квітня 2003 р. в частині засудження М.В. і М.М. та направлення справи на новий судовий розгляд.

РІШЕННЯ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

Згідно із ст. 74 СК України якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними. На майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, поширюються положення гл. 8 цього Кодексу.

Тобто при застосуванні ст. 74 СК України слід виходити з того, що ця норма поширюється на випадки, коли чоловік і жінка не перебувають у будь-якому іншому шлюбі та між ними склалися усталені відносини, які притаманні подружжю.

Для визначення осіб як таких, що перебувають у фактичних шлюбних відносинах, для вирішення майнового спору на підставі ст. 74 СК України суд повинен встановити факт проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу в період, упродовж якого було придбано спірне майно

ПОСТАНОВА

Верховного Суду України від 20 лютого 2012 р.

(в и т я з)

У липні 2009 р. М.О.О. звернулася до суду із позовом до В.Д., В.К. про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, поділ спільного майна подружжя, ви-

знання недійсними договорів дарування жилого будинку та земельної ділянки, визнання права власності на ½ частину жилого будинку та земельної ділянки.

Позивачка послалася на те, що з 2003 р. вона перебувала у фактичних шлюбних відносинах із В.Д. У 2005 р. вони придбали будинок, який оформили на його ім'я. 23 лютого 2008 р. було за-реєстровано їхній шлюб. 1 липня 2009 р. їй стало відомо, що В.Д. подарував цей будинок і земельну ділянку, на якій він розташований, своїй дочці В.К. на підставі договорів дарування від 15 травня 2009 р. М.О.О. просила встановити факт її проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу з В.Д. з 23 липня 2003 р.; визнати спільним майном подружжя зазначені будинок і земельну ділянку та провести поділ цього майна, визнавши за нею право власності на $\frac{1}{2}$ його частину; визнати недійсним договір дарування будинку, укладений 15 травня 2009 р. між В.Д. і В.К.; визнати недійсним договір дарування земельної ділянки площею 0,0835 га, укладений 15 травня 2009 р. між В.Д. і В.К.

Відповідачі проти позову заперечили, посилаючись на те, що будинок і земельна ділянка придбані до реєстрації шлюбу за особисті кошти В.Д. і на час його купівлі М.О.О. та В.Д. спільно не проживали.

Гагарінський районний суд м. Севастополя рішенням від 22 грудня 2009 р. позов задовольнив: встановив факт спільного проживання як чоловіка та дружини М.О.О. і В.Д. з 2003 р.; визнав недійсними договір дарування будинку, укладений 15 травня 2009 р. між В.Д. і В.К., та договір дарування земельної ділянки площею 0,0835 га, укладений 15 травня 2009 р. між В.Д. і В.К.; визнав спільним сумісним майном подружжя В.Д. та М.О.О. будинок і земельну ділянку площею 0,0835 га; поділив спільне сумісне майно цього подружжя шляхом визнання за М.О.О. права власності на $\frac{1}{2}$ ідеальну частину будинку та на $\frac{1}{2}$ ідеальну частину земельної ділянки площею 0,0835 га; вирішив питання про судові витрати.

Апеляційний суд м. Севастополя рішенням від 2 червня 2011 р. рішенням суду першої інстанції змінив: встановив факт проживання однією сім'єю В.Д. та М.О.О. без реєстрації шлюбу із січня 2004 р.; у решті рішення суду першої інстанції залишив без змін.

Колегія суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ ухвалою від 25 серпня 2011 р. касаційну скаргу М.О.С., який діє в інтересах В.Д. та В.К., відхилив, рішення Гагарінського районного суду м. Севастополя від 22 грудня 2009 р. й рішення Апеляційного суду м. Севастополя від 2 червня 2011 р. залишив без змін.

У жовтні 2011 р. М.О.С., який діє в інтересах В.Д. та В.К., подав до Верховного Суду України через Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ заяву про перегляд ухвали колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25 серпня 2011 р. з підстав неоднакового застосування судами касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, а саме частин 1, 7 ст. 57, ч. 1 ст. 74 СК, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах.

Колегія суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ ухвалою від 12 грудня 2011 р. поновила М.О.С., який діє в інтересах В.Д. та В.К., строк для подання заяви про перегляд ухвали колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25 серпня 2011 р.; допустила до провадження Верховного Суду України цивільну справу для перегляду зазначеної ухвали колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Верховний Суд України ухвалами від 26 грудня 2011 р. відкрив провадження у справі, вистребував матеріали справи за зазначеним позовом і здійснив підготовчі дії відповідно до ч. 2 ст. 360¹ ЦПК.

У заяві М.О.С., який діє в інтересах В.Д. та В.К., просив скасувати рішення Гагарінського районного суду м. Севастополя від 22 грудня 2009 р., рішення Апеляційного суду м. Севастополя від 2 червня 2011 р., ухвалу колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25 серпня 2011 р. та прийняти нову постанову.

На обґрунтування неоднакового застосування судами касаційної інстанції норм матеріального права заявник надав рішення колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25 серпня 2011 р., ухвали колегії суддів цієї ж судової палати від 13 липня 2011 р. та від 25 серпня 2011 р., правовідносини в яких подібні до правовідносин у справі.

Заслухавши суддю-доповідача, дослідивши наведені заявником доводи, Верховний Суд України дійшов висновку, що заява про перегляд оскаржуваного судового рішення підлягає частковому задоволенню з огляду на таке.

Відповідно до ст. 353 ЦПК Верховний Суд України переглядає судові рішення у цивільних справах виключно з підстав і в порядку, встановлених цим Кодексом.

Згідно з положеннями п. 1 ч. 1 ст. 355 ЦПК підставою для подання заяви про перегляд судових рішень у цивільних справах є неоднакове застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах.

Під час розгляду справи суди встановили, що з 1 лютого 2003 р. до 6 жовтня 2005 р. М.О.О. перебувала в зареєстрованому шлюбі з М.С., однак фактично подружжя проживало разом до 26 березня 2003 р. Сторони не заперечують, що М.О.О. і В.Д. знайомі з 2003 р. Зі змісту наданих ними листів убачається, що в період з 2003 р. до 2007 р. В.Д., який є громадянином Великобританії та мешкав в Ірландії, надавав М.О.О. — громадянці України, що проживає в м. Севастополі, грошову допомогу. Вони підтримували стосунки, відвідували одне одного, у травні 2004 р. придбали на правах спільної часткової власності квартиру в м. Севастополі. 25 листопада 2005 р. В.Д. продав належний йому будинок, у якому постійно мешкав (Кіллурін, Ко. Вексфорд, Ірландія), отримавши від продажу 883 тис. 605 фунтів стерлінгів. 12 грудня 2005 р. В.Д. переказав кошти в сумі 300 тис. євро на рахунок М.О.О. для придбання спірного будинку, і 22 грудня 2005 р. кошти були зняті з рахунку. На підставі нотаріально посвідченого договору купівлі-продажу будинку від 23 грудня 2005 р. В.З. продала, а В.Д. придбав цей жилий будинок. На підставі договору купівлі-продажу земельної ділянки площею 0,0835 га від 23 грудня 2005 р. В.Д. 1 лютого 2006 р. отримав державний акт на право власності на цю земельну ділянку. 23 лютого 2008 р. М.О.О. та В.Д. зареєстрували шлюб. 18 березня 2008 р. М.О.О. була зареєстрована за місцем проживання в спірному будинку. 15 травня 2009 р. між В.Д. (дарувальник) і його дочкою В.К. (обдаровувана) укладено й нотаріально посвідчено договори дарування спірних будинку та земельної ділянки.

Залишаючи без змін рішення суду першої та апеляційної інстанцій, касаційний суд погодився з висновками судів про те, що М.О.О. і В.Д. проживали однією сім'єю без шлюбу, оскільки спілкувалися як подружжя, планували своє життя, обговорювали питання фінансового характеру, що підтверджується листами, фотокартками, спільним придбанням автомобіля та квартири в м. Севастополі; В.Д. надавав М.О.О. матеріальну

допомогу, кошти на лікування; постійне спільне проживання унеможлиблювалося тим, що не було розірвано їхні попередні шлюби, і тим, що вони були громадянами різних країн; відповідачі не довели, що кошти в сумі 300 тис. євро, переказані В.Д. на рахунок М.О.О. для придбання спірного жилого будинку, належали особисто В.Д. й були отримані ним від продажу будинку в Ірландії; спірні будинок і земельна ділянка, придбані ними до реєстрації шлюбу, є їхньою спільною сумісною власністю, оскільки на час їх придбання М.О.О. та В.Д. у будь-якому іншому шлюбі не перебували.

Із цими висновками суду касаційної інстанції погодитись не можна з огляду на таке.

Згідно з положеннями частин 1, 2 ст. 21 СК шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану. Проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без реєстрації шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя.

Відповідно до ч. 1 ст. 36 цього Кодексу шлюб є підставою для виникнення прав та обов'язків подружжя.

Разом із тим згідно зі ст. 74 СК якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними. На майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, поширюються положення гл. 8 цього Кодексу.

Тобто при застосуванні ст. 74 СК слід виходити з того, що ця норма поширюється на випадки, коли чоловік і жінка не перебувають у будь-якому іншому шлюбі та між ними склалися усталені відносини, які притаманні подружжю.

Для визначення осіб як таких, що перебувають у фактичних шлюбних відносинах, для вирішення майнового спору на підставі ст. 74 СК суд повинен встановити факт проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу в період, упродовж якого було придбане спірне майно.

За приписами ч. 2 ст. 3 СК сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно.

Аналіз цих норм дає підстави для висновку, що встановлені в ч. 2 ст. 3 СК винятки, згідно з якими подружжя вважається сім'єю, стосуються офіційно зареєстрованих шлюбів.

Тому висновок судів про те, що М.О.О. та В.Д. перебували у фактичних шлюбних відносинах, хоча разом не проживали з поважних причин, і що на ці правовідносини поширюється дія ст. 74 СК, є помилковим навіть за наявності спільної часткової власності, листування, відвідин одне одного тощо.

Неоднакове застосування ст. 74 СК у справі, що розглядається, призвело до ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах, оскільки в основу доданих для порівняння судових рішень покладено висновок про те, що правила цієї статті СК щодо поділу майна осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, поширюються на випадки, коли чоловік та жінка не перебувають у будь-якому іншому шлюбі.

Так, рішенням колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних

справ від 25 серпня 2011 р. у справі про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка і жінки без реєстрації шлюбу, про визнання права власності на майно, набуте за час спільного проживання, касаційний суд скасував судові рішення попередніх інстанцій у зв'язку з неправильним застосуванням положень ст. 74 СК та відмовив позивачці в задоволенні позову, оскільки відповідач протягом усього періоду, за який було придбано спірне майно, перебував в іншому шлюбі.

Керуючись статтями 355, 360³, частинами 1, 2 ст. 360⁴ ЦПК, Верховний Суд України заяву М.О.С., який діє в інтересах В.Д. та В.К., про перегляд ухвали колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25 серпня 2011 р. задовольнив частково: ухвалу колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25 серпня 2011 р. скасував, справу направив на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Звільнення працівника на підставі п. 1 ч. 1 ст. 40 КЗпП України допускається, якщо неможливо перевести працівника за його згодою на іншу роботу (ч. 2 ст. 40 цього Кодексу).

До звільнення позивачці було запропоновано обійняти одну з вакантних посад, що відповідали її спеціальності та кваліфікації. Від запропонованих посад відповідачка відмовилась. Обійняти інші вакантні посади їй не пропонувалось, оскільки, на переконання роботодавця, позивачка не відповідала їм за своєю спеціальністю, кваліфікацією та досвідом роботи. Поняття «кваліфікація» як таке, що включає не лише освітній рівень працівника та стаж його роботи, а й здатність виконувати особливі доручення, є оціночним та визначається у кожній конкретній справі залежно від установлених судом обставин

ПОСТАНОВА

Верховного Суду України від 7 листопада 2011 р.

(в и т я г)

У липні 2009 р. К. звернулася до суду з позовом до державного підприємства «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом» (далі — ДП), треті особи — Міністерство палива та енергетики України, Н., про поновлення на роботі, стягнення середньої заробітної плати за час вимушеного прогулу та відшкодування моральної шкоди.

Позивачка зазначила, що працювала в ДП на посаді заступника директора з правового забезпечення виконавчої дирекції з юридичних питань та економічної безпеки. Наказом прези-

дента ДП від 14 травня 2009 р. № 283-к її звільнено з роботи у зв'язку зі скороченням штату працівників. Наказом від 28 травня 2009 р. № 314-к внесено зміни до попереднього наказу та визначено дату розірвання трудового договору з нею 29 травня 2009 р. Пославшись на те, що її звільнення проведено без вмотивованого рішення про скорочення штату працівників та за відсутності техніко-економічного обґрунтування такого скорочення, до того ж їй не було запропоновано обійняти одну з усіх вакантних посад, які б відповідали її досвіду роботи та квалі-

ліфікації, позивачка просила поновити її на роботі, стягнути з відповідача середній заробіток за час вимушеного прогулу та 20 тис. грн на відшкодування завданої їй незаконним звільненням моральної шкоди.

Справу суди розглядали неодноразово. Останнім рішенням Святошинського районного суду м. Києва від 20 листопада 2009 р. у позові відмовлено.

Апеляційний суд м. Києва рішенням від 23 грудня 2010 р. рішення суду першої інстанції скасував та ухвалив нове рішення, яким позов задовольнив частково: поновив К. на посаді заступника директора з правового забезпечення виконавчої дирекції з юридичних питань та економічної безпеки ДП з 29 травня 2009 р., стягнув із цього підприємства на користь К. 210 тис. 974 грн середнього заробітку за час вимушеного прогулу та 500 грн на відшкодування моральної шкоди.

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ ухвалою від 27 квітня 2011 р. рішення апеляційного суду скасував і залишив у силі рішення суду першої інстанції.

У заяві про перегляд рішення суду касаційної інстанції К. просила скасувати зазначену вище ухвалу касаційного суду та залишити в силі рішення апеляційного суду, пославшись на неоднакове застосування судами касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах. Зокрема, К. зазначила, що, на відміну від судових рішень в інших аналогічних справах, суд касаційної інстанції при ухваленні оскаржуваного нею рішення не врахував, що поняття «кваліфікація» включає не лише освітній рівень працівника, а й стаж роботи та його здатність виконувати особливі доручення керівництва, а їй не було запропоновано обійняти одну з усіх наявних вакансій, які вона за рівнем своєї кваліфікації здатна обіймати.

Заслухавши суддю-доповідача, пояснення представника позивачки на підтримання заяви та представника ДП, перевіrivши наведені заявницею доводи, Верховний Суд України дійшов висновку, що заява задоволенню не підлягає.

Відмовляючи в позові про поновлення на роботі, суд першої інстанції, з висновком якого погодився касаційний суд, виходив із того, що звільнення позивачки з роботи проведено з дотриманням встановленого законом порядку.

Такий висновок суду правильний.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 40 КЗпП трудовий договір, укладений на невизначений строк, може бути розірваний власником або уповноваженим ним органом у випадку змін в організації виробництва і праці, в тому числі скорочення штату працівників. Звільнення з цієї підстави допускається, якщо неможливо перевести працівника за його згодою на іншу роботу (ч. 2 ст. 40 КЗпП).

Суд установив, що ДП було внесено зміни в організаційну структуру та штатний розпис, у результаті чого посада заступника директора з правового забезпечення виконавчої дирекції з юридичних питань та економічної безпеки, яку обіймала позивачка, підлягала скороченню. Про подальше вивільнення К. було завчасно повідомлено. До звільнення позивачці було запропоновано обійняти вакантні на той час і відповідні її спеціальності та кваліфікації посади, від яких вона відмовилася. Посади радника генерального директора, заступника генерального директора з якості та начальника договірної відділу, які в той період теж були вакантними, К. не пропонувалися, оскільки, на переконання відповідача, цим посадам вона як юрист не відповідала за своєю спеціальністю, кваліфікацією та досвідом роботи.

Саме про необхідність запропонувати працівнику, який підлягає вивільненню у зв'язку із скороченням штату, іншу роботу, яка б відповідала його кваліфікації, йдеться і в рішеннях суду касаційної інстанції, на які як на приклад неоднакового застосування однієї і тієї самої норми матеріального права послалася позивачка.

Що ж до оцінки поняття «кваліфікація» як такого, що включає не лише освітній рівень працівника та стаж його роботи, а й здатність виконувати особливі доручення, то це поняття є оціночним. Такого рівня кваліфікації позивачки суд не встановив, а встановлювати нові обставини, що були відкинуті судом, Верховний Суд України згідно з нормами цивільного процесуального права не може.

Таким чином, обставини, які стали підставою для перегляду справи, не підтвердилися.

Керуючись ч. 1 ст. 360³, ч. 1 ст. 360⁵ ЦПК, Верховний Суд України у задоволенні заяви К. про перегляд Верховним Судом України ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 27 квітня 2011 р. відмовив.

СПРАВА «МУРУКІН ПРОТИ УКРАЇНИ»

Рішення від 2 вересня 2010 р.
Остаточне від 2 грудня 2010 р.
(в и т я г)

ПРОЦЕДУРА

1. Справу порушено за заявою, поданою проти України до Європейського суду з прав людини (далі — Суд) відповідно до ст. 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянином України В.Б. Мурукіним (далі — заявник) 31 березня 2004 р.

2. Уряд України (далі — Уряд) був представлений його Уповноваженим — Ю. Зайцевим.

3. Заявник, зокрема, стверджував, що тримання його під вартою було незаконним.

4. 8 червня 2009 р. Голова п'ятої секції вирішив направити заяву Уряду. Також було вирішено розглядати заяву по суті одночасно з питаннями щодо її прийнятності (п. 3 ст. 29 Конвенції).

ЩОДО ФАКТІВ

I. Обставини справи

5. Заявник народився у 1961 р. та проживає у м. Дніпропетровську.

6. 3 липня 2002 р. під час керування своїм автомобілем заявник, не переконавшись у безпечності здійснюваного маневру, зіткнувся з автомобілем, яким керувала Х. У результаті дорожньо-транспортної пригоди Х. отримала струс головного мозку й тілесні ушкодження середньої тяжкості.

7. Після дорожньо-транспортної пригоди заявнику було пред'явлено обвинувачення у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 286 Кримінального кодексу України (далі — КК), а саме у порушенні правил безпеки дорожнього руху, що спричинило потерпілій тілесні ушкодження середньої тяжкості. Щодо заявника було обрано запобіжний захід у виді підписки про невиїзд.

8. 5 червня 2003 р. Дніпропетровський районний суд Дніпропетровської області (далі — районний суд) у зв'язку з неявкою заявника

в судові засідання у його справі, яке було призначене на цей день, запобіжний захід, застосований до заявника, змінив із підписки про невиїзд на тримання під вартою.

9. У період з 19 по 23 червня 2003 р. заявник проходив лікування у міській лікарні. Зі слів заявника, в лікарню до нього прибули працівники міліції, які застосували до нього наручники та чергували поряд із ним до закінчення лікування. Заявник стверджував, що працівники міліції не дозволяли йому користуватися туалетом та перешкоджали бачитися з родичами і друзями. Зі скаргами на поведінку працівників міліції заявник не звертався.

10. 23 червня 2003 р. заявника затримали і взяли під варту в Дніпропетровському районному відділі міліції Дніпропетровської області.

11. 25 червня 2003 р. Апеляційний суд Дніпропетровської області (далі — апеляційний суд) відмовив у прийнятті до розгляду апеляційної скарги заявника на постанову районного суду від 5 червня 2003 р., зазначивши, що відповідно до національного законодавства постановою оскарженню не підлягає.

12. 27 червня 2003 р. заявник був переведений до Дніпропетровського слідчого ізолятора № 3 (далі — Дніпропетровське СІЗО).

13. 3 липня 2003 р. районний суд виніс вирок, яким заявника визнав винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 286 КК, та призначив йому покарання у вигляді двох років обмеження волі з позбавленням права керувати транспортними засобами строком на один рік. Районний суд також постановив, що строк покарання слід відраховувати з 23 червня 2003 р., а запобіжний захід (тримання під вартою), обраний заявнику, залишити без змін.

14. 14 та 15 липня 2003 р. заявник звернувся зі скаргами до голови апеляційного суду та Голови Верховного Суду України, стверджуючи,

що тримання його під вартою було незаконним. Скарги задоволені не були.

15. 21 липня 2003 р. заявник подав апеляційну скаргу на вирок від 3 липня 2003 р., стверджуючи, що тримання його під вартою було незаконним. При цьому заявник, посилаючись на ст. 155 Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК), зазначав, що, по-перше, на підставі пред'явленого йому обвинувачення у зазначеному вище злочині до нього не може бути застосований запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, по-друге, на підставі ст. 342 цього ж Кодексу він мав бути звільнений з-під варти відразу ж після судового засідання, яке відбулося 3 липня 2003 р.

16. 6 жовтня 2003 р. апеляційний суд залишив без задоволення апеляційну скаргу заявника як необґрунтовану та залишив без змін вирок від 3 липня 2003 р., який після цього набрав законної сили. Апеляційний суд ухвалив зарахувати строк перебування заявника під вартою в строк відбування покарання.

17. 19 грудня 2003 р. заявника було звільнено з Дніпропетровського СІЗО та переведено для відбування покарання до виправного центру.

18. У невизначену дату заявник подав касаційну скаргу на вирок від 3 липня 2003 р., стверджуючи, зокрема, що тримання його під вартою було несумісне зі статтями 155 і 342 КПК та ст. 107 Виправно-трудового кодексу України (далі — ВТК).

19. 23 грудня 2004 р. Верховний Суд України залишив без задоволення касаційну скаргу заявника як необґрунтовану. Він зауважив (*inter alia*), що строк перебування заявника під вартою був зарахований у строк відбування покарання, а отже, оскаржуване заявником недотримання вимог процесуального закону при обранні йому запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою не може бути підставою для скасування рішень судів нижчих інстанцій.

II. Відповідне національне законодавство

A. КК від 5 квітня 2001 р.

20. Відповідними положеннями Кодексу передбачено таке:

Стаття 51. Види покарань

«До осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, судом можуть бути застосовані такі види покарань: 8) арешт; 9) обмеження волі; <...> 11) позбавлення волі на певний строк; 12) довічне позбавлення волі».

Стаття 61. Обмеження волі

«Покарання у виді обмеження волі полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці ...»

Стаття 286. **Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами**

«1. Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особою, яка керує транспортним засобом, що спричинило потерпілому середньої тяжкості тілесне ушкодження, — карається штрафом до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк до трьох років або без такого ...»

B. КПК від 28 грудня 1960 р.

21. У гл. 13 Кодексу йдеться про запобіжні заходи, які можуть бути застосовані в ході кримінального провадження. Відповідні положення цієї глави Кодексу передбачають таке:

Стаття 149. Запобіжні заходи

«Запобіжними заходами є:

- 1) підписка про невиїзд;
- 2) особиста порука;
- 3) порука громадської організації або трудового колективу;
- 3¹) застава;
- 4) взяття під варту;
- 5) нагляд командування військової частини.

Тимчасовим запобіжним заходом є затримання підозрюваного, яке застосовується з підстав і в порядку, передбачених статтями 106, 115, 165² цього Кодексу».

Стаття 155. Взяття під варту

«Взяття під варту як запобіжний захід застосовується в справах про злочини, за які законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад три роки. У виняткових випадках цей запобіжний захід може бути застосовано в справах про злочини, за які законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше трьох років...»

Стаття 288. Наслідки неявки

«Коли підсудний не з'явиться без поважних причин в судове засідання в справах, в яких явка його є обов'язковою, суд відкладає розгляд справи ...»

Крім того, суд має право винести ухвалу ... про привід підсудного і про заміну запобіжного заходу на більш суворий ...»

Стаття 342. Звільнення підсудного з-під варту за вироком суду

«При виправданні підсудного чи звільненні його від відбуття покарання або при засудженні його до покарання, не зв'язаного з позбавленням волі, суд, якщо підсудний перебуває під вартою, негайно звільняє його з-під варту в залі судового засідання».

Стаття 343. Застосування запобіжного заходу до набрання вироком законної сили

«Постановляючи вирок, за яким до підсудного застосовується та чи інша міра покарання, суд повинен обмірковувати питання про запобіжний захід до набрання вироком законної сили і має право обрати запобіжний захід або ж скасувати, змінити чи підтвердити раніш обраний.

Взяття під варту як запобіжний захід допускається лише при наявності підстав, зазначених у відповідних статтях глави 13 цього Кодексу».

**С. ВТК від 23 грудня 1970 р.
(чинний на той час)**

22. Відповідні положення Кодексу передбачають таке:

Стаття 106. Місця відбування покарання у виді обмеження волі

«Особи, засуджені до обмеження волі, відбувають покарання у кримінально-виконавчих установах відкритого типу (далі — виправних центрах) ...»

Стаття 107. Направлення засуджених до обмеження волі до місця відбування покарання

«Особи, засуджені до обмеження волі, прямують за рахунок держави до місця відбування покарання самостійно ... Якщо особи, засуджені до обмеження волі, знаходяться під вартою, то вони звільняються із слідчого ізолятора після набрання вироком законної сили ...»

З урахуванням особи та інших обставин справи суд може направити засудженого до обмеження волі, який знаходиться до набрання вироком законної сили під вартою, до місця відбування покарання у порядку, встановленому для осіб, засуджених до позбавлення волі. У цьому випадку засуджений звільняється з-під варту при прибутті до місця відбування покарання ...»

Стаття 107². Порядок і умови відбування покарання у виді обмеження волі

«Засуджені до обмеження волі мають право:

... одержувати короткострокові побачення без обмежень, а тривалі побачення — до трьох днів один раз на місяць;

Засудженим може бути дозволено короткочасні виїзди за межі виправного центру за обставин, передбачених законодавством ...

Особи, засуджені до обмеження волі, зобов'язані:

... сумлінно працювати у місці, визначеному адміністрацією виправного центру;

постійно знаходитися в межах виправного центру під наглядом, залишати його межі лише за спеціальним дозволом адміністрації цього центру ...

проживати, як правило, у спеціально призначених гуртожитках ...

Засуджені, які не допускають порушень встановленого порядку виконання покарання у виді обмеження волі ... після відбуття шести місяців строку покарання ... можуть проживати за межами гуртожитку із своїми сім'ями.

Ці особи зобов'язані від одного до чотирьох разів на тиждень з'являтися у виправний центр для реєстрації ...»

**D. Закон від 30 червня 1993 р № 3352-XII
«Про попереднє ув'язнення»**

23. Стаття 7 Закону передбачає таке:

Стаття 7. Режим у місяцях попереднього ув'язнення

«... Основними вимогами режиму в місяцях попереднього ув'язнення є ізоляція осіб, взятих під варту, постійний нагляд за ними і роздільне тримання їх у порядку, передбаченому ст. 8 цього Закону ...»

24. Інші відповідні положення Закону «Про попереднє ув'язнення» викладено в рішенні Суду у справі від 12 жовтня 2006 р. «Двойних проти України» (*Dvoynukh v. Ukraine*), № 72277/01, підпункти 33—36).

ЩОДО ПРАВА

I. Стверджуване порушення

п. 1 ст. 5 Конвенції

25. Заявник скаржився, що тримання його під вартою було незаконним. Він посилався на ст. 7 Конвенції.

26. Суд вважає, що оскаржувані питання стосуються п. 1 ст. 5 Конвенції, який у відповідній частині передбачає таке:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

а) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;

<...>

с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

<...>»

А. Щодо прийнятності

27. Суд зазначає, що до 3 липня 2003 р. заявника тримали під вартою з метою віддання його до суду за вчинений ним злочин. 3 липня 2003 р. суд першої інстанції визнав заявника винним у вчиненні цього злочину. Таким чином, строк перебування заявника під вартою до 3 липня 2003 р. має розглядатися за п. 1(с) ст. 5 Конвенції. Враховуючи те, що заяву до Суду було подано 31 березня 2004 р., скаргу заявника щодо стверджуваного незаконного тримання під вартою у вказаний період було подано занадто пізно (див., наприклад, рішення у справі від 31 липня 2008 р. «Надросов проти Росії» (*Nadrosov v. Russia*) № 9297/02, п. 48.). Таким чином, Суд відхиляє цю частину заяви відповідно до пунктів 1 і 4 ст. 35 Конвенції.

28. Суд також зазначає, що скарга щодо стверджуваного незаконного тримання заявника під вартою протягом подальшого періоду не є явно необґрунтованою згідно з п. 3 ст. 35 Конвенції. Він зазначає, що вона не є непринятною з інших підстав. Отже, вона має бути оголошена прийнятною.

В. Щодо суті

29. Заявник стверджував, що його незаконно тримали під вартою після винесення 3 липня 2003 р. районним судом вироку. Він наполягав на тому, що в день, коли було винесено цей вирок, він мав би бути звільнений з-під варти відповідно до вимог ст. 342 КПК. Він також стверджував, що з 6 жовтня 2003 р., тобто з дня, коли вирок районного суду від 3 липня 2003 р. набрав законної сили, його тримання під вартою також суперечило ст. 107 ВТК.

30. Уряд нагадав Суду про його субсидіарну роль щодо тлумачення національного законодавства та стверджував, що тримання заявника під вартою в період з 3 липня по 19 грудня 2003 р. ґрунтувалось на рішеннях національних судів

та відповідало вимогам п. 1(а) ст. 5 Конвенції. Зокрема, Уряд стверджував, що суд, який постановив вирок, однозначно постановив залишити запобіжний захід, обраний заявнику 5 червня 2003 р., без змін.

31. Суд нагадує, що ст. 5 Конвенції гарантує основоположне право на свободу та недоторканність. Це право згідно з Конвенцією найважливіше у «демократичному суспільстві» (див. рішення у справах від 18 червня 1971 р. «де Вільде, Оомс і Версип проти Бельгії» (*De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*), Серія А, № 12, с. 36, п. 65, та від 24 жовтня 1979 р. «Вінтерверп проти Нідерландів» (*Winterwerp v. the Netherlands*), Серія А, № 33, с. 16, п. 37). Його основною метою є запобігання свавільному або невиправданому позбавленню волі (див. рішення у справі від 3 жовтня 2006 р. «Ма Кай проти Сполученого Королівства» (*McKay v. the United Kingdom*) № 543/03, п. 30).

32. Кожен має право на захист цього права, що означає не бути позбавленим або не мати продовження позбавлення свободи (див. рішення у справі від 2 березня 1987 р. «Вікс проти Сполученого Королівства» (*Weeks v. the United Kingdom*), Серія А, № 114, с. 22, п. 40), крім випадків, коли таке позбавлення відбувалось за умов, установлених у п. 1 ст. 5 Конвенції. Цей перелік винятків вичерпний, і лише вузьке їх тлумачення відповідає цілям цього положення, а саме — гарантувати, що нікого не буде свавільно позбавлено свободи (див. рішення у справах від 25 червня 1996 р. «Амур проти Франції» (*Amuur v. France*), *Reports of Judgments and Decisions* 1996 III с. 848, п. 42; від 8 березня 1999 р. «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) № 26772/95, п. 170, та від 8 квітня 2004 р. «Ассанідзе проти Грузії» (*Assanidze v. Georgia*) № 71503/01, п. 170).

33. Суд повторює, що вжиті у п. 1 ст. 5 Конвенції слова «законний» та «відповідно до процедури, встановленої законом» за своєю суттю відсилають до національного законодавства і встановлюють обов'язок підкорятися його матеріальним і процесуальним правилам. Саме національні органи державної влади, передусім суди, мають тлумачити і застосовувати національне законодавство, однак, оскільки згідно з п. 1 ст. 5 Конвенції недотримання вимог національного закону становить порушення Конвенції, Суд може і повинен перевірити, чи було дотримано цього закону (див. рішення у справах від 10 червня 1996 р. «Бенхам проти Сполученого Королівства» (*Benham v. the United*

Kingdom) с. 753, п. 41, та «Ассанідзе проти Грузії», зазначене вище, п. 171).

34. Однак законність тримання під вартою відповідно до національного законодавства є важливим, але не завжди вирішальним чинником. Крім того, Суд має переконатися, що тримання під вартою протягом зазначеного періоду відповідало меті п. 1 ст. 5 Конвенції, яка полягає у недопущенні того, щоб особа позбавлялась свободи у свавільний спосіб. Суд також має з'ясувати, чи відповідає сам національний закон Конвенції включно із загальними принципами, які викладені чи впливають з неї (див. рішення у справі «Вінтерверн проти Нідерландів», зазначене вище, с. 19—20, п. 45, та рішення у справі від 28 березня 2000 р. «Барановський проти Польщі» (*Baranowski v. Poland*) № 28358/95, п. 51).

35. Цим останнім пунктом Суд наголошує, що коли йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливою умовою є забезпечення загального принципу юридичної визначеності. Отже, важливо, щоб умови, за яких відповідно до національного законодавства здійснюється позбавлення свободи, були чітко сформульовані, і щоб застосування цього закону було передбачуваним настільки, щоб він відповідав стандарту «законності», передбаченому Конвенцією, — стандарту, що вимагає, щоб все законодавство було сформульовано з достатньою чіткістю, яка дозволяє особі — при потребі за допомогою одержання відповідної консультації — передбачити достатньою за даними обставинами мірою наслідки, до яких може призвести ця дія (див. рішення у справі від 23 вересня 1998 р. «Стіл та інші проти Сполученого Королівства» (*Steel and Others v. United Kingdom*) с. 2735, п. 54).

36. Повертаючись до справи, яка розглядається, Суд зазначає, що 3 липня 2003 р. районний суд призначив заявнику покарання у вигляді обмеження волі та постановив залишити раніше обраний заявнику запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. У результаті цього заявника тримали під вартою до 19 грудня 2003 р.

37. Однак відповідно до ст. 342 КПК районний суд мав безумовний обов'язок негайно звільнити заявника з-під варти в день проголошення вироку, оскільки він призначив заявнику покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Таким чином, постановою суду про тримання заявника під вартою після 3 липня

2003 р. не відповідала вказаним положенням національного законодавства.

38. Навіть якщо припустити, що тримання заявника під вартою з 3 липня до 6 жовтня 2003 р. (дата, коли вирок набрав законної сили) може бути виправдане за ч. 1 ст. 107 ВТК, яка допускає можливість тримання заявника під вартою у період між датою винесення вироку і датою набрання ним законної сили, то національне законодавство не є достатньо чітким щодо моменту, коли заявник має бути звільнений з-під варти. У такому випадку тримання заявника під вартою протягом зазначеного періоду не ґрунтувалось на законі, який би відповідав принципу «передбачуваності» для цілей п. 1 ст. 5 Конвенції.

39. Стосовно періоду з 6 жовтня 2003 р. Суд зазначає, що національні суди не ухвалювали відповідних рішень за ч. 2 ст. 107 ВТК, в результаті чого ст. 107 не може, навіть через будь-яке припущення, виправдати тримання заявника під вартою у цей період. Оскільки тримання заявника під вартою не узгоджувалось із будь-яким іншим законом (див. п. 37), з 6 жовтня 2003 р. виник обов'язок звільнити заявника з-під варти. Але заявник залишався під вартою до 19 грудня 2003 р. Суд не може знайти жодного виправдання для тримання заявника під вартою після 6 жовтня 2003 р.

40. Враховуючи зазначене, Суд вважає, що тримання заявника під вартою з 3 липня по 19 грудня 2003 р. не було законним згідно з п. 1 ст. 5 Конвенції. Відповідно цей період тримання під вартою не був виправданий за підпунктом (а) п. 1 ст. 5, як стверджував Уряд, або за будь-яким іншим підпунктом цього положення.

41. Таким чином, у цій справі мало місце порушення п. 1 ст. 5 Конвенції.

II. Інші стверджувані порушення Конвенції

42. Заявник скаржився за ст. 3 Конвенції на те, що з 19 по 23 червня 2003 р. він зазнав поганого поводження з боку працівників міліції, які приходили до нього в лікарню. Він також скаржився за ст. 7 Конвенції на те, що час його перебування в лікарні з 19 по 23 липня 2003 р. не був зарахований у загальний строк відбуття покарання.

43. Враховуючи зазначене, Суд дійшов висновку про відсутність будь-яких ознак порушень прав і свобод, передбачених Конвенцією або протоколами до неї. Відповідно ця частина

заяви має бути визнана неприйнятною як очевидно необґрунтована відповідно до пунктів 3 та 4 ст. 35 Конвенції.

III. Застосування ст. 41 Конвенції

44. Стаття 41 Конвенції передбачає: «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої договірної сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. Шкода

45. Заявник вимагав 10 тис. євро відшкодування матеріальної шкоди та 15 тис. євро відшкодування моральної шкоди.

46. Уряд вважав ці вимоги необґрунтованими.

47. Суд не вбачає жодного причинно-наслідкового зв'язку між встановленим порушенням та стверджуваною матеріальною шкодою. Таким чином, він відхиляє цю вимогу. З іншого боку, Суд присуджує заявнику 3 тис. євро відшкодування моральної шкоди.

B. Судові витрати

48. Заявник також вимагав 1 тис. 770 євро відшкодування судових витрат, понесених під час провадження у національних судах та у Суді.

49. Уряд вказував на те, що ця вимога не підтверджена жодними документами.

50. Відповідно до практики Суду заявник має право на відшкодування судових витрат, якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір — обґрунто-

ваним. У справі, що розглядається, Суд, беручи до уваги наявну в нього інформацію та зазначені вище критерії, відхиляє цю вимогу заявника.

C. Пеня

51. Суд вважає належним призначити пеню, виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. Оголошує скаргу заявника за п. 1 ст. 5 Конвенції щодо тримання його під вартою з 3 липня по 19 грудня 2003 р. прийнятною, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

2. Постановляє, що у цій справі мало місце порушення п. 1 ст. 5 Конвенції.

3. Постановляє, що:

(а) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення стане остаточним відповідно до п. 2 ст. 44 Конвенції, держава-відповідач має виплатити заявнику 3 тис. євро відшкодування моральної шкоди з урахуванням будь-якого податку, який може бути стягнуто із зазначеної суми; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;

(б) після закінчення зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, плюс три відсоткові пункти.

4. Відхиляє решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

ТРИВАЄ ПЕРЕДПЛАТА офіційного видання Верховного Суду України «Рішення Верховного Суду України»

Періодичність — 2 випуски на рік
Передплатний індекс — 40646

У збірнику публікуються судові рішення в адміністративних, господарських, кримінальних і цивільних справах, розглянуті Верховним Судом України протягом певного періоду.

Кожне рішення супроводжується правовою позицією. Рішення систематизовані за формами судочинства, галузями законодавства та категоріями справ.

Передплату можна оформити у відділеннях зв'язку протягом року.

О.О. Отраднова,
доцент кафедри цивільного
права Київського національного
університету
імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук

Summary

An article is devoted to the research of problem questions of civil tort obligations' performance and consequences of their non-performance. An author analyzes a possibility of use of the general conditions about obligations' performance to the torts, *inter alia* rules of obligations' with non-concrete terms performance. A possibility of the use of the annual interest rates and inflation index for the tort is also analyzed in the article.

Строк виконання деліктного зобов'язання та можливі наслідки його порушення

Строк виконання є одним із важливих критеріїв належного виконання будь-якого зобов'язання. Ще В.І. Сінайський у своїй праці «Русское гражданское право» зазначав, що виконання визнається дійсним (правильним), коли воно здійснене: ким і кому слід, в належний час, в належному місці та належним чином¹. Про велике значення строку виконання зобов'язання зазначає і Т.В. Боднар, яка зауважує, що за допомогою категорії «строк (термін) виконання» можна з'ясувати чи мало місце в конкретному випадку прострочення виконання зобов'язання (неналежне виконання) або його невиконання².

Деліктне зобов'язання виникає з моменту заподіяння шкоди за наявності всіх необхідних умов притягнення делінквента до відповідальності

Складні питання щодо визначення строків виконання зобов'язань та наслідків від порушення умов про строки вивчали як вітчизняні, так і зарубіжні вчені у дореволюційний та радянський періоди, а також після проголошення незалежності України. Серед таких дослідників М.І. Брагінський, С.М. Бервено, Т.В. Боднар, В.В. Вітрянський, В.П. Грибанов, О.В. Дзера, С.О. Погребний, Ю.К. Толстой та ін. Разом з тим переважна більшість вчених досліджували правові проблеми, пов'язані зі строками виконання, саме у договірних зобов'язаннях. Проблема із дотриманням строків виконання деліктних зобов'язань (що виникають із заподіяння позадоговірної шкоди) в науковій літературі не висвітлювалася та є предметом дослідження у цій статті.

Визначення строків виконання деліктного зобов'язання, на нашу думку, залежить від того як виконуватиметься таке зобов'язання: добровільно чи примусово. Деліктне зобов'язання виникає з моменту заподіяння шкоди за наявності всіх необхідних умов притягнення делінквента до відповідальності. При цьому строк його виконання не визначений ані в Цивільному кодексі України (далі — ЦК), ані в інших

¹ Див.: Сінайський В. І. Русское гражданское право. — М., 2002. — С. 332.

² Див.: Боднар Т. В. Виконання договірних зобов'язань у цивільному праві: Монографія. — К., 2005. — С. 100—101.

актах цивільного законодавства. Не визначається він і договором у зв'язку з його відсутністю як такого.

Отже, постає питання — коли має бути виконане деліктне зобов'язання? У цивільних кодексах деяких країн СНД (ч. 2 ст. 314 ЦК Російської Федерації, ч. 2 ст. 277 ЦК Республіки Казахстан) існує правило про розумний строк виконання таких зобов'язань. Якщо у зобов'язанні не передбачений строк його виконання, воно має бути виконане у розумний строк після виникнення зобов'язання. У зв'язку з цим російські дослідники роблять висновок, що охоронне (в тому числі деліктне) зобов'язання має бути виконане у розумний строк з моменту порушення³.

У разі наявності спору між делінквентом та потерпілим щодо якогось елемента або умови деліктного зобов'язання, потерпілий вправі звернутися до суду з проханням зобов'язати делінквента у примусовому порядку виконати зобов'язання. Таке право може бути реалізоване потерпілим протягом трьох років (позовна давність)

Цивільне право України не містить положення про розумні строки виконання зобов'язань із невизначеним строком виконання. Частиною 2 ст. 530 ЦК встановлено правило, що коли строк (термін) виконання боржником обов'язку не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги, кредитор має право вимагати його виконання у будь-який час. Боржник повинен виконати такий обов'язок у семиденний строк від дня пред'явлення вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не впливає із договору або актів цивільного законодавства.

Складно сказати, чи поширюється це правило на виконання деліктних зобов'язань. З одного боку, ст. 530 ЦК розміщена у загальній частині зобов'язального права, у зв'язку з чим її дія розповсюджується на будь-які цивільно-правові зобов'язання. А з другого боку, між потерпілим та заподіювачем шкоди часто виникає спір стосовно того чи іншого елемента зобов'язання: належного боржника, розміру заподіяної шкоди, наявності та розміру моральної шкоди, наявності чи відсутності вини делінквента, наявності чи відсутності якоїсь іншої умови відповідальності тощо. І до вирішення цих питань у судовому порядку складно говорити, що зобов'язання є визначеним та вже має виконуватися. Подібного підходу дотримуються і в судовій практиці⁴.

³ Див.: Кархалев Д. Н. Охранительное гражданское правоотношение. — М., 2009. — С. 153.

⁴ Див., напр.: Рішення Святошинського районного суду м. Києва від 14 лютого 2008 р. у справі № 2-16/08 // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3491650>

Таким чином, у разі наявності спору між делінквентом та потерпілим щодо якогось елемента або умови деліктного зобов'язання, потерпілий вправі звернутися до суду з проханням зобов'язати делінквента у примусовому порядку виконати зобов'язання. Таке право може бути реалізоване потерпілим протягом трьох років (позовна давність).

У випадку захисту порушеного права потерпілого через звернення до суду строк виконання деліктного зобов'язання обраховується з моменту набуття рішенням суду про відшкодування заподіяної шкоди законної сили.

Строк виконання деліктного зобов'язання може бути зазначений у судовому рішенні. Так, відповідно до змісту ст. 217 Цивільного процесуального кодексу України та ст. 83 Господарського процесуального кодексу України суд може визначити порядок виконання рішення, надати відстрочку або розстрочити його виконання. Крім

того, оскільки за загальним правилом ст. 1202 ЦК відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю потерпілого, здійснюється щомісячними платежами, у своєму рішенні суд має навести точний розрахунок присуджених потерпілому сум для відшкодування шкоди та визначити строки їх виплати (п. 22 Постанови Пленуму Верховного суду України від 27 березня 1992 р. № 6 «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди»). У такому випадку делінквент буде зобов'язаний відшкодувати шкоду у встановлений судовим рішенням строк.

Порушення боржником вимог про належний строк виконання зобов'язання може відбуватися у двох формах: прострочення виконання та дострокове виконання. Строк виконання є обов'язковим для боржника. Порушивши встановлені строки, боржник вважається таким, що допустив прострочення⁵.

Основний наслідок, що настає від прострочення боржника визначений у ст. 612 ЦК та полягає в тому, що боржник, який прострочив, відповідає перед кредитором за заподіяні простроченням збитки та за неможливість виконання, яка випадково настала після прострочення. Вважаємо, що це правило повністю може бути застосоване до деліктних зобов'язань

⁵ Див.: Иоффе О. С. Избранные труды: в 4 т. Т. 3. Обязательственное право. — СПб., 2004. — С. 130.

у випадках, коли делінквент зобов'язаний відшкодувати шкоду в натурі.

Якщо ж у зв'язку з наявністю деліктного зобов'язання на делінквента покладений обов'язок провести грошові виплати, то таке зобов'язання стає грошовим та до нього можуть бути застосовані правила ст. 625 ЦК про сплату суми боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також трьох процентів річних від простроченої суми.

Недоговірне зобов'язання, що виникає внаслідок завдання шкоди, часто передбачає обов'язок сплатити гроші. Ця ознака дає змогу кваліфікувати таке зобов'язання як грошове, а тому застосовувати передбачені законом наслідки від прострочення виконання грошових зобов'язань

Аналіз судової практики з цього питання дає підстави для висновку, що єдиної позиції щодо можливості застосування індексу інфляції та відсотків річних у випадку прострочення виконання деліктних зобов'язань немає. У реєстрі судових рішень трапляються як рішення, в яких вимоги про збільшення суми заборгованості з урахуванням індексу інфляції в разі прострочення виконання зобов'язання з відшкодування позадоговірної шкоди задовольняються, так і рішення, в яких суд відмовляє потерпілому у збільшенні суми, яку належить сплатити делінквенту. Обґрунтування позиції суду в рішеннях різні, але якщо вдатися до їх узагальнення, то можна сформулювати ряд аргументів як «за», так і «проти».

Відносини між потерпілим та делінквентом на будь-якому етапі їх існування є цивільно-правовими зобов'язальними і підставою їх виникнення є одна з підстав виникнення цивільних правовідносин, встановлена у ст. 11 ЦК, а саме завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі

Так, аргументами можливості застосування ст. 625 ЦК до випадків прострочення виконання деліктних зобов'язань є:

– ст. 625 ЦК розміщена у розд. I «Загальні положення про зобов'язання», кн. 5 «Зобов'язальне право». Пандектна система побудови норм цього Кодексу дає підстави стверджувати, що стаття, розміщена у загальній частині зобов'язального права, може бути застосована до будь-яких цивільно-правових зобов'язань, в тому числі недоговірних⁶;

– інфляційні витрати пов'язані з інфляційними процесами в державі та за своєю правовою

природою є компенсацією за понесені збитки, спричинені знеціненням грошових коштів. Тому немає різниці чи такі збитки є результатом прострочення виконання договірної чи недоговірної зобов'язання⁷;

– недоговірне зобов'язання, що виникає внаслідок завдання шкоди, часто передбачає обов'язок сплатити гроші. Ця ознака дає змогу кваліфікувати таке зобов'язання як грошове, а тому застосовувати передбачені законом наслідки прострочення від виконання грошових зобов'язань⁸.

Разом з тим у судових рішеннях трапляється і протилежна правова позиція, на користь якої також наводиться ряд аргументів:

– ст. 625 ЦК стосується виключно договірних зобов'язань та не може застосовуватися до деліктів⁹;

– правова природа індексації грошових доходів не дає підстав застосувати її до зобов'язань відшкодувати заподіну недоговірну шкоду. Статтею 2 Закону від 3 липня 1991 р. № 1282-ХІІ «Про індексацію грошових доходів населення» встановлено, що індексації підлягають грошові доходи громадян, одержані ними в гривнях на території України і які не мають разового характеру: пенсії, стипендії, оплата праці (грошове забезпечення), суми виплат, що здійснюються відповідно до законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, суми відшкодування шкоди, заподіяної працівникові каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, а також суми, що виплачуються особам, які мають право на відшкодування шкоди в разі втрати годувальника. Кошти, що мають бути сплачені як компенсація за

подіяної недоговірної шкоди, не належать до доходів, які відповідно до цього Закону підлягають індексації¹⁰;

– правовідносини, що виникають між сторонами після набрання рішенням суду законної сили, не підпадають під характеристику цивільних, а отже, застосувати до них положення ЦК не можна. Такі правовідносини регулюються Законом

⁷ Див., напр.: Рішення Нахімівського районного суду м. Севастополя від 23 вересня 2010 р. у справі № 2-2414/10 // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11738989>; Рішення Красилівського районного суду Хмельницької області від 12 травня 2009 р. у справі № 2-5/09 // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7631120>

⁸ Див., напр.: Ухвала колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 8 грудня 2010 р. у справі № 6-31956св10 // <http://reyestr.court.gov.ua/Review/12855338>

⁹ Див., напр.: Рішення Голосіївського районного суду м. Києва від 28 липня 2009 р. у справі № 2-3641/09 // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13677003>

¹⁰ Див., напр.: Рішення Голопристанського районного суду Херсонської області від 22 червня 2010 р. у справі № 2-713/10 // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10037206>

⁶ Див., напр.: Рішення Суворовського районного суду м. Херсона від 30 липня 2008 р. у справі № 2-2394/07 // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1936715>

від 21 квітня 1999 р. № 606-XIV «Про виконавче провадження», яким зокрема визначається відповідальність сторін за невиконання судового рішення та захист прав стягувача у виконавчому провадженні та не передбачається стягнення з боржника індексу інфляції за час невиконання судового рішення¹¹.

На нашу думку, вирішуючи це питання, необхідно брати до уваги насамперед те, які правовідносини існують між делінквентом та потерпілим та що є підставою їх виникнення.

Оскільки в силу ст. 1192 ЦК суд за вибором потерпілого може зобов'язати особу, яка завдала шкоди майну, відшкодувати її в натурі (передати річ того ж роду і такої ж якості, пошкоджену річ тощо) або відшкодувати завдані збитки у повному обсязі, збільшення суми заборгованості з урахуванням індексу інфляції та трьох процентів річних є можливими тільки у тих випадках, коли у судовому рішенні йдеться про відшкодування збитків у грошовій формі

Вважаємо, що відносини між потерпілим та делінквентом на будь-якому етапі їх існування є цивільно-правовими зобов'язальними і підставою їх виникнення є одна з підстав виникнення цивільних правовідносин, встановлена у ст. 11 ЦК, а саме завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі. Наявність судового рішення у справі про відшкодування позадовірної шкоди лише підтверджує наявність деліктного зобов'язання між сторонами, і жодним чином не перетворює ці правовідносини на процесуальні та не змінює підставу їх виникнення. Отже, в цілому можливо застосувати ст. 625 ЦК до таких відносин, тому що вона міститься у загальній частині зобов'язального права.

Разом з тим власне у ст. 625 ЦК наведено ряд умов її застосування.

По-перше, між сторонами має існувати зобов'язання, в якому чітко визначено, хто є потерпілим, а хто — делінквентом (зобов'язаним відшкодувати шкоду) та розмір такого відшкодування тощо. Отже, якщо між потерпілим та заподіявачем шкоди виникає спір стосовно будь-чого (належного боржника, розміру завданої шкоди, наявності чи відсутності вини делінквента у заподіяній шкоді або наявності чи відсутності будь-якої іншої умови відповідальності), визначити індекс інфляції буде неможливо до прийняття судом рішення в такому спорі, яким задовольняються (хоча б частково) вимоги потерпілого. Лише після набуття таким рішенням законної

сили будуть визначені всі елементи зобов'язання та виникне обов'язок його виконання.

По-друге, зобов'язання між сторонами має бути грошовим. У ЦК немає визначення грошового зобов'язання. Визначення цього терміна міститься в Законі від 27 квітня 1992 р. № 2343-XII «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», відповідно до якого грошовим зобов'язанням визнається зобов'язання боржника заплатити кредиторі певну грошову суму відповідно до цивільно-правового договору та на інших підставах, передбачених цивільним законодавством України. В теорії цивільного права такий підхід до дефініції терміна «грошове зобов'язання» в цілому зберігається. Так Т.В. Боднар виводить поняття грошового зобов'язання із поняття зобов'язання як такого, що надається у ст. 509 ЦК.

На її думку, грошовим зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана сплатити гроші на користь другої сторони (кредитора), а кредитор вправі вимагати від боржника виконання його обов'язку¹². Виходячи з наведених визначень, грошовим є зобов'язання, об'єктом якого є сплата боржником кредиторі грошових коштів.

Оскільки в силу ст. 1192 ЦК суд за вибором потерпілого може зобов'язати особу, яка завдала шкоди майну, відшкодувати її в натурі (передати річ того ж роду і такої ж якості, пошкоджену річ тощо) або відшкодувати завдані збитки у повному обсязі, збільшення суми заборгованості з урахуванням індексу інфляції та трьох процентів річних є можливими тільки у тих випадках, коли у судовому рішенні йдеться про відшкодування збитків у грошовій формі.

По-третє, наявне між сторонами зобов'язання має бути простроченим. Відповідно до ст. 612 ЦК боржник вважається таким, що прострочив, якщо він не приступив до виконання зобов'язання або не виконав його у строк, встановлений договором або законом. Отже, простроченим буде вважатися деліктне зобов'язання, якщо делінквент не дотримався строків його виконання. На нашу думку, щодо деліктних зобов'язань строк виконання настає з моменту набрання законної сили рішенням суду про відшкодування шкоди в грошовій формі, в разі якщо в самому рішенні немає умов про відстрочення або розстрочення виконання.

¹¹ Див., напр.: Рішення Голопристанського районного суду Херсонської області від 22 червня 2010 р. у справі № 2-713/10 // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10037206>

¹² Див.: Боднар Т.В. Зазнач. праця. — С. 193.

В.І. Тютюгін,

в.о. завідуючого кафедри кримінального права № 1 Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», кандидат юридичних наук, професор, член Науково-консультативної ради при Верховному Суді України

О.В. Євдокімова,

старший викладач кафедри кримінального права № 1 Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», кандидат юридичних наук

S u m m a r y

The article considers the problem of applying additional punishments in alternative and cumulative sanctions of the Criminal Code of Ukraine. Based on the analysis of court practice, language rules and modalities of legislative techniques, the conclusion has been made on a proper order of tacking additional punishments to the basic ones in these sanctions

Особливості застосування додаткових покарань у кумулятивних санкціях статей Особливої частини Кримінального кодексу України

Кримінально-правові санкції, визначаючи вид і розмір потенційно можливого покарання, значно сприяють протидії злочинності. Для забезпечення високої ефективності кримінально-правового впливу важливе значення має не тільки обґрунтованість та взаємоузгодженість санкцій статей Особливої частини Кримінального кодексу України (далі — КК), а й правильне їх застосування.

Труднощі у застосуванні додаткових покарань виникають саме в альтернативно-кумулятивних санкціях з додатковим покаранням як обов'язковим до призначення, так і факультативним, що зумовлено нечітким визначенням у питанні — до якого саме з кількох видів основного покарання приєднується додаткове?

Питання, що стосуються побудови, класифікації та застосування санкцій у кримінальному праві, були предметом наукових досліджень в працях М.І. Бажанова, Я.М. Брайніна, Є.В. Благова, О.В. Васильєвського, І.О. Зінченко, О.О. Книженко, І.Я. Козаченка, А.П. Козлова, Л.Л. Круглікова, О.Е. Лейста, А.А. Музики, Ю.А. Пономаренка, Ю.В. Філея та ін. Проте й досі залишається чимало не вирішених проблем, які потребують уваги науковців. Зокрема, це визначення порядку (правил) призначення додаткових покарань у кумулятивних санкціях, а саме можливості (допустимості) чи, навпаки, неприпустимості їх приєднання до основного покарання, зазначеного у відповідній санкції статті Особливої частини КК.

В юридичній літературі під **кумулятивними** розуміють такі санкції, що передбачають як основний, так і додатковий вид покарання (останній може бути як обов'язковим, так і факультативним)¹. Загальна кількість таких санкцій у чинному КК станом на 1 січня 2012 р. становила 224. Їх системний аналіз свідчить, що вид і розмір додаткового покарання зазначені разом із: а) одним видом основного покарання (таких санкцій 121, наприклад, санкції ч. 2 ст. 187, ч. 4 ст. 191 КК); б) кількома видами альтернативних основних покарань (загальна їх кількість 103, наприклад, ч. 1 ст. 191, ч. 1 ст. 210 КК).

Як бачимо, приблизно половина кумулятивних санкцій чинного КК є альтернативними (альтернативно-кумулятивними), оскільки передбачають разом із альтернативними основними покараннями

¹ Див.: Кримінальне право України. Заг. частина: Підручник / Ю.В. Александров, В.А. Клименко. — К., 2004. — 328 с. — С. 21.

ще й додаткове чи кілька його видів: як факультативних, так і обов'язкових до призначення.

Труднощі у застосуванні додаткових покарань виникають саме в альтернативно-кумулятивних санкціях з додатковим (-ими) покаранням (-ями) як обов'язковим (-ими) до призначення, так і факультативним (-ими), що зумовлено нечітким визначенням у питанні — до якого саме з кількох видів основного покарання приєднується додаткове?

Аналіз судової практики свідчить, що суди не завжди однаково признають додаткові покарання, передбачені в альтернативно-кумулятивних санкціях, за подібні суспільно небезпечні діяння

Якщо санкція передбачає лише одне основне покарання, питання — до якого саме основного покарання приєднується зазначене в санкції додаткове чи кілька його видів, — не виникає, оскільки воно врегульоване законом.

Аналіз судової практики свідчить, що суди не завжди однаково признають додаткові покарання, передбачені в альтернативно-кумулятивних санкціях, за подібні суспільно небезпечні діяння.

Наприклад, службове підроблення за санкцією ч. 1 ст. 366 КК у редакції від 5 квітня 2001 р. каралося «штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років».

Отже, в цій санкції разом з основними покараннями було передбачене ще й додаткове, що розміщувалось після переліку альтернативних основних без будь-яких знаків пунктуації перед ним. Враховуючи таку конструкцію санкції ч. 1 ст. 366 КК, виникає питання: додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю приєднується до будь-якого основного покарання, передбаченого в цій санкції — як до штрафу, так і до обмеження волі? — чи виключно до обмеження волі?

Як свідчить практика призначення покарання за ч. 1 ст. 366 КК у редакції від 5 квітня 2001 р., суди по-різному застосовували цю кримінально-правову санкцію. Так, можна виділити три варіанти.

Перший полягає у тому, що суди приєднували додаткове покарання до будь-якого з передбачених у санкції ч. 1 ст. 366 КК основних покарань як до штрафу, так і до обмеження волі.

Наприклад, Носівський районний суд Чернігівської області вироком від 2 вересня 2008 р. признав покарання за ч. 1 ст. 366 КК у виді штрафу в розмірі 550 грн з позбавленням засудженого права займатись підприємницькою діяльністю строком на один рік².

Другий варіант застосування санкції ч. 1 ст. 366 КК зводився до того, що суди, признаючи основним видом покарання штраф, не застосовували додаткове покарання, посилаючись при цьому на ст. 69 КК.

Так, Чечельницький районний суд Вінницької області вироком від 30 червня 2009 р., застосовуючи ст. 69 КК, признав лише основне покарання у виді штрафу в розмірі 700 грн³. Суд відмовив у призначенні додаткового покарання не тому, що конструкція санкції ч. 1 ст. 366 КК не дозволяє його застосувати, а на підставі ст. 69 КК.

Цей варіант застосування санкції ч. 1 ст. 366 КК за змістом збігається з першим, оскільки суд виходив з того, що зазначене в санкції додаткове покарання може бути приєднане до будь-якого з основних.

І, нарешті, згідно з третім варіантом застосування зазначеної санкції додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю не застосовувалось, якщо основним видом покарання суд признавав штраф.

Так, Смілянський міськрайонний суд Черкаської області вироком від 20 жовтня 2008 р. за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 366 КК, признав покарання у виді штрафу в розмірі 510 грн без приєднання обов'язкового в санкції додаткового покарання⁴.

Таке неоднакове застосування судами додаткових покарань за одними й тими альтернативно-кумулятивними санкціями щодо подібних суспільно небезпечних діянь було не раз підставою для розгляду справ у порядку касаційного провадження, але за результатами розгляду суди приймали різні рішення.

Так, ухвалою колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 31 березня 2011 р. у справі № 5-209км11 щодо Ш., засудженого за ч. 1 ст. 366 КК, виключено з вироку призначене додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади.

² Див.: Єдиний державний реєстр судових рішень. — <http://reyestr.court.gov.ua/Review/3038243>

³ Див.: Там само. — <http://reyestr.court.gov.ua/Review/5836656>

⁴ Див.: Там само. — <http://reyestr.court.gov.ua/Review/4360353>

Суд, ухвалюючи таке рішення, виходив з того, що «відповідно до вимог ч. 4 ст. 52 КК за один злочин може бути призначено лише одне покарання, передбачене в санкції статті Особливої частини КК. До основного покарання може бути приєднано одне чи кілька додаткових покарань у випадках та порядку, передбачених КК. Санкцією ч. 1 ст. 366 КК передбачено два види покарань: або штраф, або обмеження волі з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю. Отже рішення суду про призначення Ш. додаткового покарання суперечить вимогам ч. 4 ст. 52 КК і підлягає виключенню з вироку»⁵.

Ухвалою колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 травня 2011 р. у справі №5-1042км11 щодо В. визнано законним застосування до засудженої за ч. 1 ст. 366 КК у редакції від 5 квітня 2001 р. штрафу в розмірі 700 грн та додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади. Суд, ухвалюючи таке рішення, виходив з того, що додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю може бути призначене за санкцією ч. 1 ст. 366 КК «... як до штрафу, так і до обмеження волі, бо будь-яких обмежень для застосування додаткового покарання у цьому законі та в цілому в КК не передбачено»⁶.

На підставі неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм кримінального закону щодо подібних суспільно небезпечних діянь, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень, заступник Генерального прокурора України, керуючись статтями 400¹², 400¹³ та 400²² Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК), звернувся із заявою про скасування ухвали колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 травня 2011 р. у справі №5-1042км11. На обґрунтування вимог зазначив, що санкцією ч. 1 ст. 366 КК у редакції від 5 квітня 2001 р. передбачені два види покарань: штраф або обмеження волі з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Верховний Суд України визнав доводи, наведені у заяві, обґрунтованими⁷. Отже, у ч. 1 ст. 366 КК застосування додаткового покарання до основного у виді штрафу законом не передбачено, а тому його застосування суперечить вимогам кримінального закону.

Одним із прийомів тлумачення положень кримінального закону, і санкцій статей Особливої частини КК у тому числі, є граматичне (філологічне) тлумачення, сутність якого полягає у з'ясуванні дійсного змісту юридичної норми шляхом етимологічного, семантичного, лексичного та синтаксичного аналізу тексту: з'ясування значення слів, термінів, понять, що містяться в тексті закону, і тих знаків пунктуації, що у ньому вживаються

Тенденція неоднакового застосування судами додаткових покарань за подібні суспільно небезпечні діяння мала місце не тільки при застосуванні санкції ч. 1 ст. 366 КК у редакції від 5 квітня 2001 р., вона є і сьогодні та стосується й інших альтернативно-кумулятивних санкцій.

Ситуація, що склалася в судовій практиці, вимагає від кримінально-правової науки вироблення загальних, єдиних для всіх правил застосування додаткових покарань в альтернативно-кумулятивних санкціях на підставі відповідного їх витлумачення.

Тлумачення закону — всебічне розкриття його змісту з метою точного використання його приписів — є важливим елементом правозастосування. Закон як продукт законодавчої діяльності стає відкритим до пізнання і реалізації тільки тоді, коли набуває вираження засобами мови. З'ясування його змісту розпочинається з прочитання й аналізу тексту правових норм.

Одним із прийомів тлумачення положень кримінального закону, і санкцій статей Особливої частини КК у тому числі, є **граматичне (філологічне) тлумачення**, сутність якого полягає у з'ясуванні дійсного змісту юридичної норми шляхом етимологічного, семантичного, лексичного та синтаксичного аналізу тексту: з'ясування значення слів, термінів, понять, що містяться в тексті закону, і тих знаків пунктуації, що у ньому вживаються.

Пунктуація — це система розділових знаків і правил їх застосування для відображення на письмі смислової й інтонаційно-граматичної членованості мовлення⁸. Розділових знаків

⁵ Див.: Єдиний державний реєстр судових рішень. — <http://reyestr.court.gov.ua/Review/14616377>

⁶ Див.: Там само. — <http://reyestr.court.gov.ua/Review/15724315>

⁷ Див.: Єдиний державний реєстр судових рішень. — <http://reyestr.court.gov.ua/Review/19848651>

⁸ Див.: Загнітко А. П. Теоретична граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. — Донецьк, 2011. — 992 с. — С. 742.

в українській мові небагато — крапка, кома та ін., — і вони мають велике значення. Жоден зв'язний текст не обходиться без них, у тому числі і текст кримінального закону.

У деяких випадках розділові знаки є основним або єдиним засобом виявлення смислових відношень у письмовому тексті, які не можуть бути виражені за допомогою граматичних і лексичних засобів

Розділові знаки поділяють речення на формально значущі частини залежно від його граматичної конструкції та смислового навантаження. Вони становлять фундамент пунктуації, поза ними мова втрачає свою цілісність та значення. Наприклад, один і той самий текст, переданий за допомогою різного пунктуаційного оформлення, може різнитися за змістом.

У деяких випадках розділові знаки є основним або єдиним засобом виявлення смислових відношень у письмовому тексті, які не можуть бути виражені за допомогою граматичних і лексичних засобів. Утворюючи разом із буквами загальну графічну систему мови, розділові знаки виконують у ній особливі функції. Пунктуація в слов'янських мовах будується значною мірою на синтаксичній основі. Проте це не означає, що вона відображає синтаксичну структуру речення, підкоряється їй: остання, у свою чергу, обумовлена сенсом висловлення, тому вихідним моментом для побудови речення та для вибору розділових знаків є **смислова сторона мовлення**.⁹

Використання розділових знаків, у тому числі коми, на нашу думку, — один із прийомів законодавчої техніки, яким користується законодавець. Застосування цього прийому у законотворчості та особливостей конструкцій альтернативно-кумулятивних санкцій мало місце ще в одному з перших науково-практичних коментарів до КК 2001 р.

З огляду на прийоми законодавчої техніки, у тому числі використання розділових знаків, що застосовуються при побудові альтернативно-кумулятивних санкцій, в чинному КК можна виділити **три різновиди альтернативно-кумулятивних санкцій**, які відрізняються між собою порядком розміщення у їх тексті саме знаків пунктуації¹⁰:

⁹ Див.: Сухомилин В. В. Пунктуаційні знаки як виразники суб'єктивної модальності // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. — Луцьк, 2009. — № 5. — С. 65—70.

¹⁰ Див.: Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — К., 2003. — 1196 с. — С. 224—225.

1) санкції, в яких додаткове покарання розташоване після переліку усіх альтернативних основних покарань і перед додатковим поставлений такий розділовий знак пунктуації, як кома (кількість таких санкцій у КК становить переважну більшість, їх 98 — це, зокрема, ч. 2 ст. 115, ст. 132, частини 1, 3 ст. 143, частини 1—8, 10—12 ст. 158, частини 1—3 ст. 191, ст. 237 КК);

2) санкції, в яких додаткове покарання розташоване після переліку усіх альтернативних основних покарань, але перед додатковим такий розділовий знак пунктуації, як кома, не поставлений (кількість таких санкцій у чинному КК станом на 1 січня 2012 р. становила чотири — це ч. 1 ст. 131, ч. 2 ст. 143, ч. 2 ст. 258², ст. 363 КК);

3) санкції, в яких додаткове покарання розташоване між кількома альтернативними основними покараннями, тобто в середині тексту таких санкцій (така санкція в КК лише одна — ч. 1 ст. 139 КК).

Наявність коми або її відсутність має певне юридичне значення, оскільки цей розділовий знак використовується як прийом законодавчої техніки

Проаналізуємо у кожній групі санкцій структуру (будову) речення — порядок розміщення частин тексту — і використання засобів зв'язку між ними.

1. У тексті санкцій, в яких основні покарання відділяються від додаткового комою, згідно з українським правописом цей розділовий знак не ставиться. Але, на нашу думку, його використання законодавцем у переважній більшості санкцій статей Особливої частини КК (98 санкцій із 103) не може бути оцінене як звичайна синтаксична помилка, як на цьому наголошує М.І. Хавронюк¹¹.

Наявність коми або її відсутність має певне юридичне значення, оскільки цей розділовий знак використовується як прийом законодавчої техніки.

Доказом цього є те, що в санкціях різних частин однієї і тієї ж статті Особливої частини КК законодавець використовує різне пунктуаційне оформлення: так, у санкції ч. 2 ст. 143 КК після переліку основних покарань перед додатковим комою відсутня, а в частинах 1 та 3 тієї ж статті — вона наявна.

Підтверджує це і будова санкцій статей Особливої частини КК, в яких закріплена

¹¹ Див.: Хавронюк М.І. Дещо про значення коми для народного господарства. — <http://www.zakonoproekt.org.ua/deshho-pro-znachennya-komi-dlya-narodnogho-ghospodarstva.aspx>

спеціальна конфіскація майна (наприклад, ч. 1 ст. 176, ч. 1 ст. 244 КК). Відповідно до ст. 81 чинного КПК спеціальна конфіскація майна застосовується незалежно від виду призначеного судом покарання. Таким чином, наявність коми між основними покараннями та спеціальною конфіскацією майна у кримінально-правових санкціях якраз і підкреслює, що спеціальна конфіскація застосовується незалежно від призначеного судом виду основного покарання.

Текст закону має бути точним, чітким, стислим і написаним так, аби його зміст був зрозумілим, а конструкції речень — простими й негроміздкими. Досягти цього можна, дотримуючись норм української літературної мови

Отже, використання в альтернативно-кумулятивних санкціях такого розділового знаку, як кома, має певне юридичне значення, оскільки від його наявності у таких санкціях суттєво залежатиме порядок застосування додаткових покарань, можливість його (їх) приєднання до основного.

Безумовно, не можна не погодитися із А.Ф. Ткачуком, що слід уникати законодавчих конструкцій, за яких зміст тексту норми стає залежним від пунктуаційних знаків, оскільки від друкарської помилки не застрахований ніхто¹². Водночас, слід ураховувати, що текст закону має бути точним, чітким, стислим і написаним так, аби його зміст був зрозумілим, а конструкції речень — простими й негроміздкими. Досягти цього можна, дотримуючись норм української літературної мови.

Зокрема, у правилах пунктуації визначено, що кома в письмових текстах ставиться між частинами безсполучникового складного речення тоді, коли вони виражають одночасність, сумісність або послідовність дій і тісно пов'язані між собою своїм змістом¹³.

Беручи до уваги синтаксичну структуру речення, наявність коми у тексті санкцій **першого різновиду** дозволяє поділити їх текст на **дві частини**: а) у першій йде мова про можливість вибору одного або іншого виду основного покарання; б) у другій — про можливість (чи обов'язковість) приєднання до основного покарання ще й додаткового.

У першій частині тексту таких санкцій між видами основного покарання міститься службова

частина мови **сполучник «або»**, що слугує для поєднання між собою однорідних членів речення або речень¹⁴. Згідно з правилами української мови сполучник «або» ставиться між однорідними, рівноправними частинами речення, коли потрібно підкреслити їх роздільність, чергування, альтернативність або взаємовиключення¹⁵. Таким чином, за допомогою цього сполучника законодавець перераховує альтернативні основні покарання, підкреслюючи, що при призначенні покарання може бути застосоване лише одне.

У другій частині тексту санкцій, що розглядаються, йде мова про можливість (чи обов'язковість) застосування ще одного виду покарання, а саме — додаткового. Але друга частина тексту санкції поєднана з першою її частиною **прийменником «з» («із»)**, функціональна роль якого — виразити підрядні зв'язки між словами в реченні. Це означає, що друга частина санкції неоднорідна з першою, але нерозривно з нею пов'язана. Можна зробити висновок, що зазначені в санкції альтернативні основні покарання не є однорідними та альтернативними до передбаченого в санкції додаткового покарання. Наявність прийменника «з» («із») визначає неможливість призначення додаткового покарання без застосування основного, оскільки перше не призначається судом самостійно, а лише приєднується на додаток до останнього відповідно до ч. 4 ст. 52 КК.

Наявність коми у тексті санкції свідчить про існування синтаксичного розриву між двома частинами тексту, а саме між приписами щодо застосування основних та додаткового покарань

Зазначимо, що згідно з правилами пунктуації кома — це поліфункціональний розділовий знак, що одночасно виконує дві функції: а) **виокремлює** межі окремих структурних частин речення; б) **поєднує** складові частини речення. Наявність коми вказує на розрив синтаксичних зв'язків, а її відсутність — на взаємозв'язок. Тобто, якщо є кома → «не пов'язано» (немає коми → «пов'язано») ¹⁶.

Наявність коми у тексті санкції свідчить про існування синтаксичного розриву між двома частинами тексту, а саме між приписами щодо застосування основних та додаткового покарань.

¹² Див.: Ткачук А.Ф. Законодавча техніка: практичний посібник. /А.Ткачук за участю А.Шуліми. — К., 2002. — 80 с. — С. 41.

¹³ Див.: Загнітко А.П. Знач. праця. — С. 742.

¹⁴ Ющук І.П. Українська мова. — К., 2004. — 640 с. — С. 426.

¹⁵ Там само. — С. 535.

¹⁶ Див.: Федчик В.А. Функціональна парадигма пунктуації усередині речення-фрази. — http://www.rusnauka.com/15.PNR_2007/Philologia/21842.doc.htm

Друга частина санкції, в якій йде мова про призначення додаткового покарання, завдяки саме наявності коми перед ним набуває ознак відносно самостійного елемента речення, який, однак, не пориває семантичного і структурного зв'язку з першою частиною тексту санкції, а, навпаки, нерозривно з нею пов'язаний.

Оскільки у першій частині тексту передбачено кілька основних покарань, то друга частина тексту стосується кожного з них, а не тільки одного. Наявність коми означає, що додаткове покарання може бути приєднане до будь-якого із зазначених у санкції основних.

Таким чином, в альтернативно-кумулятивних санкціях, в яких додаткове покарання розташоване після переліку альтернативних основних покарань і перед ним поставлений такий розділовий знак, як кома, **додаткове покарання може бути приєднано до будь-якого з основних.**

За відсутності у тексті альтернативно-кумулятивної санкції між видами основного покарання і додаткового такого розділового знаку, як кома, синтаксичний розрив збігається з місцем розташування сполучника «або», що позначається на сегментації тексту цих санкцій і змісті структурних елементів

Так, в санкції ч. 2 ст. 115 КК конфіскація майна розташована після переліку основних покарань (позбавлення волі та довічного позбавлення волі), а перед додатковим поставлений такий розділовий знак, як кома. Наявність цього знаку пунктуації дозволяє стверджувати, що конфіскація майна може застосовуватися не тільки при призначенні покарання у виді довічного позбавлення волі, а й при застосуванні іншого виду основного покарання — позбавлення волі на певний строк.

У санкції ч. 2 ст. 191 КК додаткове покарання у виді позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю від альтернативних основних — обмеження та позбавлення волі — виокремлюється таким розділовим знаком, як кома. А тому це додаткове покарання може бути приєднане до будь-якого з основних покарань, зазначених у санкції ч. 2 ст. 191 КК.

2. Альтернативно-кумулятивних санкцій, в яких відсутня кома між альтернативними основними покараннями та додатковим, як вже зазначалося, в чинному КК станом на 1 січня 2012 р. було чотири (ч. 1 ст. 131, ч. 2 ст. 143, ч. 2 ст. 258², ст. 363 КК).

У тексті цих санкцій між видами основного покарання поставлений **сполучник «або», який**

за своїм функціональним значенням з'єднує два однорідні члени речення і водночас виступає з розділовим значенням. Згідно з правилами українського синтаксису, якщо два однорідні члени речення з'єднані одиничним сполучником «або», то між ними кома не ставиться¹⁷.

Таким чином, за відсутності у тексті альтернативно-кумулятивної санкції між видами основного покарання і додатковим такого розділового знаку, як кома, синтаксичний розрив збігається з місцем розташування сполучника «або», що позначається на сегментації тексту цих санкцій і змісті структурних елементів.

У санкціях даного виду розчленування тексту на частини потрібно проводити за місцем розміщення цього сполучника. У першій частині санкцій називається основне (-і) покарання, у другій йде мова про основне і додаткове покарання.

Можна зробити висновок, що у цьому випадку основне (-і) покарання, передбачене (-і) в санкції, потрібно розглядати (тлумачити) як однорідне (-і), альтернативне (-і) покарання іншому основному, наявному в цій санкції, але вже поєднаному (у сполученні) із додатковим. У таких випадках додаткове покарання може бути приєднане лише до одного з кількох основних, а саме до того, за яким воно розташоване. При призначенні іншого виду основного покарання, передбаченого в санкції, приєднання до нього додаткового виключено.

Таку правову позицію висловив Верховний Суд України у справі № 5-19кп11, зазначивши у постанові від 28 листопада 2011 р., що у таких випадках «за граматичним способом тлумачення, розташування в тексті санкції розділового сполучника «або» є місцем синтаксичного розриву тексту, і тому один із видів основного покарання, передбачений в санкції, належить розглядати як альтернативний вид покарання іншому, зазначеному в цій же санкції виду основного покарання, але вже в поєднанні з додатковим покаранням»¹⁸.

Наприклад, при застосуванні ч. 2 ст. 258² КК, санкція якої передбачає обмеження волі на строк до чотирьох років або позбавлення волі на строк до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною

¹⁷ Ющук І. П. Знач. праця. — С. 536.

¹⁸ Див.: Єдиний державний реєстр судових рішень. — <http://reyestr.court.gov.ua/Review/19848651>

діяльністю на строк до трьох років, суд може приєднати додаткове покарання лише до основного у виді позбавлення волі. Якщо суд признає покарання у виді обмеження волі, то додаткове покарання не застосовується.

Порядок розташування у тексті альтернативно-кумулятивних санкцій статей Особливої частини КК додаткових покарань, а також використання розділових знаків, зокрема коми, слід розглядати як прийоми законодавчої техніки

3. Що стосується альтернативно-кумулятивних санкцій, у тексті яких додаткове покарання зазначене між кількома основними покараннями, враховуючи раніше наведені правила української мови, можна зробити наступний висновок: у таких санкціях додаткове покарання судом може приєднуватися лише до того основного, що розташоване безпосередньо перед ним. Оскільки після додаткового покарання у тексті санкції стоїть розділовий сполучник «або», за яким розміщені інші альтернативні основні покарання, вони є однопорядковими, однорідними основному покаранню, поєднаному із додатковим. При застосуванні тих основних покарань, що зазначені в тексті санкції після додаткового, останнє не може бути призначене.

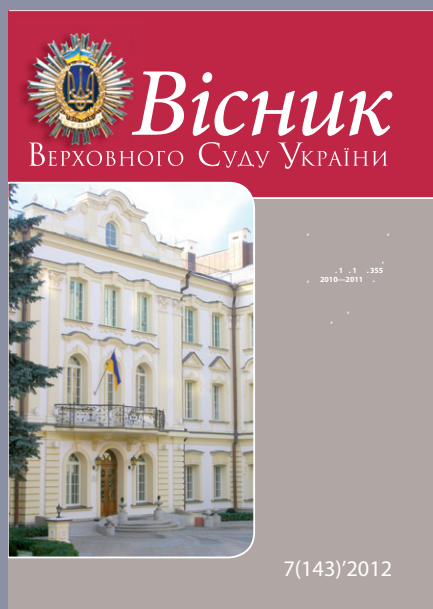
Так, у санкції ч. 1 ст. 139 КК додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю розташоване після штрафу, але перед громадськими та виправними роботами. Якщо за цей злочин

суд признає основне покарання у виді штрафу, то до нього має бути приєднане додаткове. Якщо суд обирає основне покарання у виді громадських чи виправних робіт, то додаткове не застосовується.

З огляду на зазначене вище слід зважено підходити до будови (структури) речень і словосполучень, використання знаків пунктуації в альтернативно-кумулятивних санкціях для уникнення проблем при їх застосуванні під час призначення покарання.

На нашу думку, порядок розташування у тексті альтернативно-кумулятивних санкцій статей Особливої частини КК додаткових покарань, а також використання розділових знаків, зокрема коми, слід розглядати як прийоми законодавчої техніки. Саме тому, якщо в цих санкціях кома передує додатковим покаранням, вона **виокремлює** останні від альтернативних основних. Тим самим законодавець указує на те, що додаткове покарання приєднується **до будь-якого** з передбачених (перерахованих) у такій санкції основних покарань.

У санкціях, в яких додаткове покарання **не виокремлюється** таким розділовим знаком, як кома, від основного, розташованого перед ним, воно може бути приєднане судом **тільки до того основного, за яким безпосередньо розміщується (передбачене)**. Щодо інших основних покарань, зазначених у таких альтернативних санкціях, то додаткове до них не може бути застосоване.

ТРИВАЄ ПЕРЕДПЛАТА

В офіційному науково-практичному виданні публікуються добірки витягів із судових рішень в адміністративних, господарських, кримінальних, цивільних справах, науково-практичні коментарі чинного законодавства, аналіз судової статистики та узагальнення судової практики, матеріали на допомогу судді щодо вирішення складних питань здійснення судочинства, практика Європейського суду з прав людини, дискусійні статті щодо проблем судово-правової реформи і правотворчості.

Передплату можна оформити протягом року в усіх поштових відділеннях України.

Передплатний індекс — 40358

28 червня 2012 року виповнилося **65 років**
В'ячеславу Тригоровичу Жуку –

судді у відставці Верховного Суду України,
 заслуженому юристу України, який
 працював суддею більш як 35 років,
 понад 15 із яких — суддею
 Верховного Суду України.

4 липня 2012 року виповнилося **65 років**
Євгену Федоровичу Стрекалову –

судді у відставці Верховного Суду України,
 заслуженому юристу України, який
 понад 23 роки працював на посаді судді,
 з них 11 років —
 у Верховному Суді України.

Указом Президента України від 27 червня 2012 р. № 417/2012 «Про відзначення державними нагородами України з нагоди Дня Конституції України» за значний внесок у розбудову правової держави почесне звання «Заслужений юрист України» присвоєно суддям у відставці Верховного Суду України **К.П. Гульченку, В.В. Сіренку, В.Д. Смородінову** та їхнім колегам — суддям у відставці з апеляційних судів Запорізької й Львівської областей **Н.Ф. Давискибі** і **К.П. Зубаревій** відповідно; орденом княгині Ольги III ступеня нагороджено суддю у відставці Апеляційного суду Чернігівської області **К.П. Оліферовську**.

Колектив Верховного Суду України сердечно вітає колег і зичить їм
 щастя, міцного здоров'я, злагоди, добробуту
 та довгих років життя!

Міжнародні зв'язки

Із 25 червня до 1 липня 2012 р. судді Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України здійснили візит до Німеччини у рамках консультаційної програми Федерального уряду за дорученням Федерального міністерства юстиції та за сприяння Німецького фонду міжнародного правового співробітництва.

Делегація у складі суддів Леоніда Глоса, Тетяни Гошовської, Володимира Заголдного, Миколи Короткевича, Валентина Косарева, Олени Кузьменко, Володимира Пивовара, Богдана Пошви, Анатолія Скотаря, Віктора Школярова, начальника відділу міжнародного співробітництва Ліни Губар відвідала міста Бонн, Кельн та Майнц і мала можливість обговорити з німецькими експертами питання, що виникають при застосуванні положень

Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) у національній судовій практиці.

Керівник української делегації Анатолій Скотарь подякував директору Німецького фонду міжнародного правового співробітництва Дірку Міро та керівнику проектів Фонду в Україні Штефану Хюльсхорстеру за послідовне й активне сприяння реалізації спільних проектів і зауважив, що перелік напрацювань Верховного Суду України та Фонду впродовж 20 років його діяльності є об'ємним і за формою, і за змістом.

Під час зустрічі з колишнім Уповноваженим з прав людини у Федеральному міністерстві юстиції Енсом Майєром-Ладевігом судді Верховного Суду України обговорили право на справедливий розгляд справи судом, виходя-

чи з положень Конвенції. Віце-президент Федерального Верховного суду у відставці Буркхард Єнке звернув увагу на відповідні норми Основного Закону Німеччини, роль плану розподілу справ у суді, право бути заслуханим тощо. Суддя Дільничного суду м. Бонна Александр Фюлінг ознайомив українських гостей із засадами діяльності слідчого судді, його повноваженнями.

Під час відвідання Вищого суду землі у м. Кельні делегацію вітав Президент цього суду Йоганнес Рідель, який разом із суддями Першого та Другого сенатів поінформували про компетенцію суду. У м. Кельні представники Верховного Суду України відвідали судове засідання Дільничного суду міста.

У м. Майнці українські судді ознайомилися з діяльністю установи органу юстиції з виконання покарань «Франкенталь» й провели зустріч з її керівником Клаусом Шіппером та старшим прокурором на керівній посаді прокуратури м. Франкенталь Лотаром Лібіх, керівником відділу в управлінні виконання покарань Міністерства юстиції землі Рейнланд-Пфальц Урсулою Декер.

Оцінюючи результати візиту, Анатолій Скотарь зазначив, що таке змістовне ознайомлення з практикою застосування у Німеччині Конвенції, повноваженнями слідчого судді, діяльність якого передбачена і в новому Кримінальному процесуальному кодексі України, є надзвичайно корисним, оскільки надає можливість глибше розуміти новели національного законодавства. Зокрема, на його думку, на прикладі Німеччини Україні необхідно вдосконалювати систему виконання рішень Європейського суду з прав людини.

Делегація Верховного Суду України у складі суддів Марини Кліменко та Василя Гуменюка, начальника управління кадрової роботи Дмитра Ругаєва взяла участь у роботі п'ятої міжнародної конференції «**Проблема розвитку та підтримки міцної і справедливої судової системи у добу невизначеності, що відбулася 13—15 червня 2012 р. у м. Гаазі** (Королівство Нідерланди).

Цьогорічний захід, організований Міжнародною асоціацією судового адміністрування, зібрав близько 300 фахівців із 40 країн світу, серед яких були Голова Міжнародного кримінального суду Сан Хюн Сон, заступник

Голови Міжнародного суду ООН Петер Томка, а також голови верховних судів, судді, міністри юстиції, науковці, представники міжнародних організацій у сфері верховенства права.

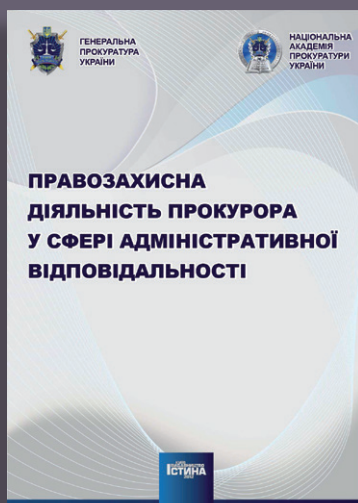
Відкриваючи роботу конференції, зі вступним словом виступив Голова Міжнародної асоціації судового адміністрування Джефрі Апперсон, учасників заходу привітали мер м. Гааги Джозіас ван Аартсен, Голова Фонду Карнегі Бернард Бот.

У рамках обговорення питання «Роль ради суддів у збереженні та підтримці інституційної незалежності та самоврядування судової

системи» виступив суддя Верховного Суду України Василь Гуменюк, який розповів про історію створення органів суддівського самоврядування в Україні, їх розвиток та заходи, що впроваджуються цими органами для забезпечення незалежності суддів.

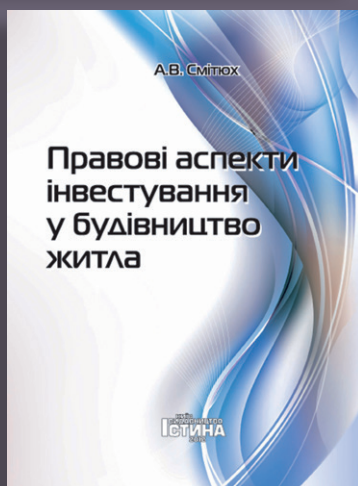
Під час роботи конференції обговорювалися також питання формування й підтримки світової довіри до міжнародних судів, стандартів якості судових послуг в умовах глобальної економічної кризи, підтримки функціонування судових систем та верховенства права в країнах, де виникають громадянські конфлікти.

Видавництво «Істина» пропонує:

Дьомін Ю.М., Козьяков І.М., Драган О.В. Правоохоронна діяльність прокурора у сфері адміністративної відповідальності: Науково-практичний посібник / За заг. ред. В.А. Занфірова. — К., 2012. — 208 с.

У посібнику на основі чинного законодавства про адміністративні правопорушення вміщено уніфіковану базову інформацію про органи адміністративної юрисдикції та їх посадових осіб, уповноважених складати протоколи та розглядати справи про адміністративні правопорушення. Систематизовано підзаконні нормативно-правові акти та наведено перелік органів адміністративної юрисдикції за галузями адміністративних правопорушень та відповідно до компетенції цих органів. У книзі надано методичні рекомендації для прокурорів, які здійснюють правоохоронну діяльність, з питань правильної та ефективної організації нагляду за додержанням вимог законодавства у сфері адміністративної відповідальності.

Смітюх А.В. Правові аспекти інвестування у будівництво житла: Практичний посібник. — К., 2012. — 184 с.

У книзі аналізуються положення законодавства України, якими регулюються правові аспекти інвестування у будівництво житлової нерухомості. Висвітлюється процедура юридичного оформлення будівництва житла від початку розробки містобудівної документації до оформлення права власності з урахуванням положень Закону України від 17 лютого 2011 р. «Про регулювання містобудівної діяльності» та прийнятих на його виконання підзаконних нормативно-правових актів. Особливу увагу приділено інвестиційним схемам фінансування будівництва житла як передбаченим законодавством, так і тим, що склалися de facto.

Видання призначене для юристів-практиків та підприємців, інвесторів, які планують вкладати інвестиції у будівництво житла. Посібник буде корисним для студентів і викладачів юридичних та економічних вузів, широкому загалу читачів.

Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року. — К., 2012. — 380 с.

Книги можна замовити у видавництві «Істина»:
 вул. Сирецька, 38, м. Київ-73, 04073
 Телефони: (44) 468-3131; 468-0999; 468-5973
 e-mail: istina_knigi@ukr.net
www.istina-books.com.ua